De Nederlandsche taalcongressen

Max Rooses

bron
Max Rooses, *De Nederlandsche taalcongressen*. J.W. Marchand & Cie., Antwerpen 1868

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/roos015nede01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

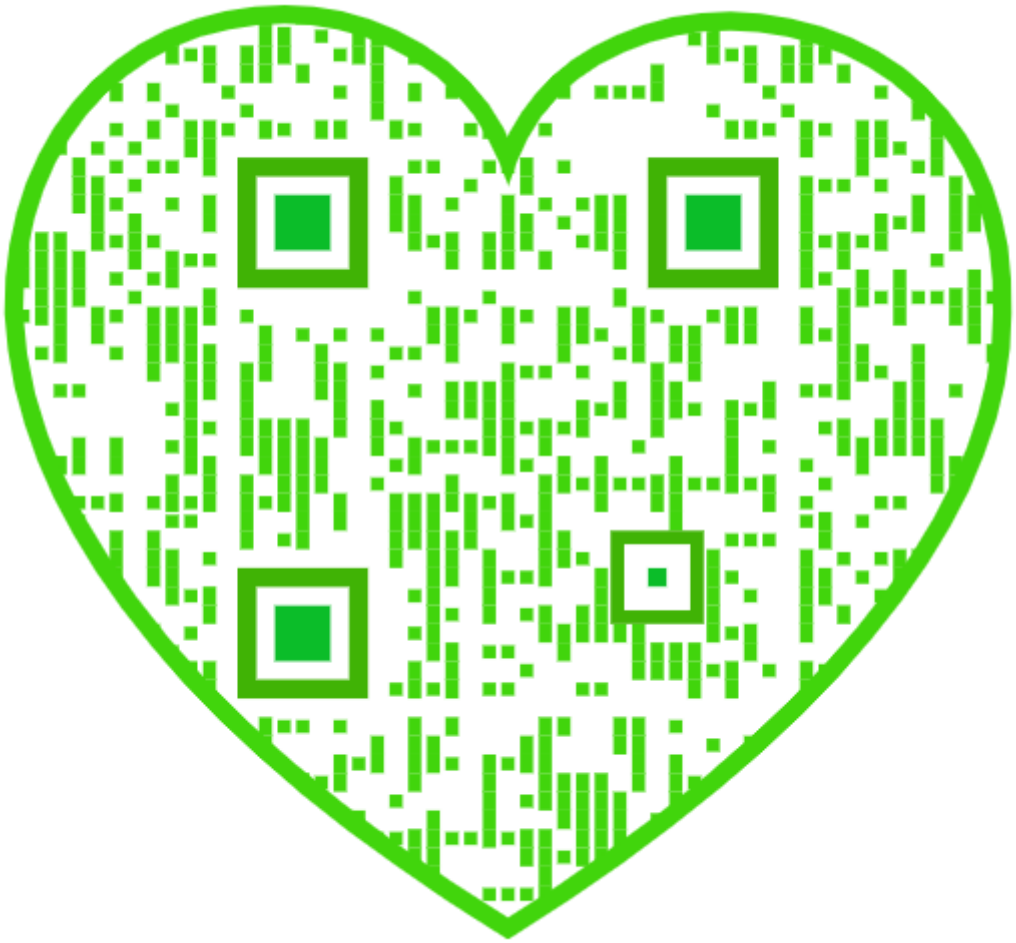

De Nederlandsche taalcongressen.

> Linguae unitas firmissimum est
> vinculum societatis humanae.
> S[t] AUG. DE CIV. DEI, CAP. 7.

De eenheid van taal is de sterkste band der samenleving. Toen de Latijnsche kerkvader die woorden nederschreef, sprak hij een' der grondregels uit, waaraan de Romeinsche staatkunde grootendeels hare wereldheerschappij te danken had. De volkeren, die Rome verdeeld had om ze te overwinnen, snoerde zij aan haren troon vast met hun hare taal, hare beschaving en hare zeden op te dringen. Eerst dan waren de vijanden voor goed getemd en onschadelijk gemaakt, bevredigd zou Caesar zeggen, wanneer zij hunne taal, tegen de taal der gebiedster verruild hadden, en door vereenzelving van gedachten en spraak tot gehoorzame ledematen herschapen waren van het groote lichaam, waarvan de eeuwige stad het hoofd was.

En zelfs wanneer het hoofd van den romp gescheiden en de ledematen door de woeste veroveraars gevierendeeld waren, bezaten de brokken nog opslurpings- en verduwingskracht genoeg om de overwinnaars te verzwelgen en ze zoodanig te vervormen, dat de Romaansche rijken niet hunnen dood, maar hunne herleving vonden in de Germaansche bestanddeelen, welke zich met het groote afgeleefde lichaam waren komen vermengen.

Zoo Rome, in den bloei haars levens, Gallië uit de lijst der rijken deed verdwijnen en de Gallische taal bijna spoorloos deed wegkrimpen, zoo zij na haren val nog

levenskrachten genoeg bezat om hare Germaansche overwinnaars met zich samen te doen groeien, was dit onbetwistbaar aan deze dubbele oorzaak toe te wijten, dat Gallen en Germanen verdeeld stonden tegenover eenen sterk ineengesloten en krachtig samenwerkenden en doordrijvenden staat, en dat de taal der Zuiderlingen oneindig beschaafder en rijker aan voortbrengsels was dan die van de Noordsche volkeren.

In het overwegen dier eeuwenoude gebeurtenissen ligt dan ook voor het heden de groote les opgesloten: Landgenooten, verdeelt u niet in den strijd tegen den vreemdeling; aanziet uwe taal als het onfeilbaarste herkenningsteeken van uwen gezamentlijken oorsprong, en houdt aan haar, als aan het bewijs door de natuur en den tijd u verleend, dat uw recht tot bestaan en samen te bestaan onbetwistbaar maakt; taalgenooten, wilt gij dat uwe spraak u een behoedmiddel tegen overweldiging zij, draagt dan zorg, dat zij niet enkel uit klanken besta, maar gedachten tot voertuig en beschaving tot middel diene, dat zij door allen gekend en geacht worde en die vereering waardig zij.

Die oude waarheid werd in de jongste tijden beter dan ooit begrepen en klaarder dan ooit kwam men tot het besef, dat er een sterkere band was voor het samenhouden der volkeren dan het bezit van gemeene wetten en eenen zelfden vorst, namelijk het spreken van eene zelfde taal; dat die band sterker is, omdat hij niet willekeurig aangelegd en geene stoffelijke keten gelijkt, die geburen aan elkander kluistert, omdat hij van innigeren aard is, omdat hij ook getuigt van eene verwantschap der zielen en gemoederen, waaraan de spraak tot onmiskenbare uitdrukking dient.

De taal wordt dan ook meer en meer aanzien als ‘de vlag der onderscheidene volken,’ als de geboortebrief, welke hunne afkomst uit éénen stam bewijst en hun het recht geeft in een zelfde staatsgezin samen te wonen.

Sinds die waarheid door de wereld uitgesproken en erkend werd, werkte zij als een talisman op de staatkundige gebeurtenissen van Europa.

Zij was de tooverspreuk die de ‘doode maget’ Hellas uit haar graf deed opstaan. De taal van Homeros had de Grieken bewaard voor de zedelijke opslurping, toen alle andere volkeren met Rome's juk ook Rome's spraak aannamen, en het was zij ook die, na twee duizend jaren afhankelijkheid, een vrij Griekenland weder mogelijk maakte.

De taal was het eenige teeken, waaraan de Italianen elkander nog als kinderen van één gezin herkenden. Zij was het die aan de afgehouwen ledematen van dit land de eigen beweging gaf, die ze weder tot een levend geheel moest doen samengroeien.

Het was zij, die, krachtiger dan de naaldgeweren, Pruisens veroveringen voorbereidde en ze beter dan een staatkundige bond te zamen houden zal.

Rusland zelf, wanneer het gevoelt dat het afgebeulde Polen niet bezwijken wil, spreekt het tooverwoord uit, om toenadering te verkrijgen, daar, waar het niets dan afkeer ontmoet.

Maar het woord is heilig: het verliest zijne kracht wanneer men het met schuldige bedoeling uitspreekt en toont dan slechts hoe zijn vermogen door ieder, ook door de vijanden der volkeren, gehuldigd wordt.

Ik weet het, enkele stemmen hebben zich verheven tegen het doorvoeren van deze nieuwe staatkunde. Zij hebben er eene inkrimping in gezien van het recht tot voortleven, dat ieder bestaande rijk of vorstendom heeft, zij hebben er eene schending in gezien van de persoonlijke of gewestelijke onafhankelijkheid, op de geschiedenis gegrond, ten voordeele van een hersenschimmig volkswezen, dat van geene feiten rekening houdt en soms de eeuwenoude overleveringen miskent van die waarop men het toepast.

Stellig willen wij het misbruik niet wettigen, noch aan eenen dwingeland een middel in de hand geven om, gewapend met het taalrecht, tegen wil en dank over het lot eener natie te beschikken. Integendeel, de taal moet voor de volkeren het herkenningsteeken zijn, waar zij zich rond scharen om *zelve* voor hunne toekomst te zorgen. Het moet een

paal en perk zijn voor de aanmatiging van vorsten, die over hunne onderdanen als over redelooze kudden en over den bodem als over hunne eigene erve beschikken.

De erkenning van het bestaan der volkeren gevestigd op de eenheid hunner spraak sluit de erkenning in van het recht, dat zij hebben hun eigen leven te leven, hun zelven hunnen levensregel voor te schrijven en naar eigen goeddunken hunne bestemming te vervullen. Het is de vervanging van de overheersching der vorstelijke stamhuizen door de heerschappij van het volk, de overwinning van de genade Gods door den volkswil, de zegepraal van de natuurwet boven het geschreven recht.

Zoo de geschiedenis der volkeren de uitdrukking is van het innige leven, zoo zij de aanstipping is van de ontwikkeling van elk menschenras volgens eigene krachten, zoo zij door geen toeval maar door vaste wetten overheerscht wordt, dan mag men wel zeggen, dat de staatkunde der taaleenheid, het aanbreken van een nieuw tijdperk vol hoop op eene schoonere en vruchtrijkere toekomst in de jaarboeken van het menschdom geopend heeft.

In den toestand, waarin België verkeerde na 1830, moest de algemeenere beweging, welke zich over gansch Europa uitbreidde en de volkeren aandreef om de willekeurige samenpersing der staatsonderdanen door de samenleving der taalrassen te vervangen, zich ook vroeg of laat ten onzent laten gevoelen.

Voor de tweede maal waren de Nederlanden hunne gemeene lotbestemming misloopen.

In de 16^{e} eeuw echter hadden beide landen gedaan wat in hunne macht was om het onheil af te weren. De jonge Noorderstaten waren te zwak om het te beletten en de Vlaamsche gewesten lieten zich van hunne broeders niet afscheuren, dan wanneer zij uitgeput van marteling en strijden en verlamd door het verraad der Walen het afgebeulde lijf niet langer ontrukken konden aan de Spaansche kluisters. - Vlaanderen had toen zijne plicht gedaan en onverdiend onderging het de verschrikkelijke straf, die het gedurende

twee eeuwen droeg, onverdiend werd het door vreemde handen dien weg der verdrukking ingestuwd, langs waar het met eene zoo verschrikkelijke snelheid de trappen der ontaarding en der zedelijke en stoffelijke verstomping insloeg. Toen kon men zich getroosten met de gedachte dat men voor de stoffelijke overmacht had moeten bukken. -

Maar in 1830 schenen de broederlanden niet te begrijpen dat in de scheiding het grootste gevaar voor beide lag, dat men de gezamentlijke krachten niet mocht verbrokkelen, wilde men het bestaan van beide staten niet in gevaar brengen, dat, waar de vereenigde en eendrachtige Nederlanden sterk genoeg waren om het indringen van vreemde macht en invloed af te weren, de gesplitste gewesten eene gemakkelijkere prooi voor machtige naburen moesten worden.

De Noord-Nederlanders hadden vergeten dat het zuiden een jongere broeder was, en tusschen beiden geen voorrecht van eerstgeboorte bestond, en de Belgen vonden het gemakkelijker het verdrag, dat hen met het Noorden vereenigde, te verscheuren, dan de stipte nakoming ervan te eischen.

En nu was de scheiding door eigen schuld zoo als twee en halve eeuw vroeger door vreemden drang voltrokken en ieder gewest ging op eigen krachten en eigen baan zijne toekomst te gemoet.

En die toekomst was noch aanlokkend noch hoopvol.

Vijandelijk stonden de broederlanden tegenover elkander, gereed om in twisten hunne verzwakte krachten te verspillen. Zij woonden op een plekje gronds, omsloten aan den Wester-en Noorderkant door de zee, naar welker boorden zij gedreven en op welker oevers zij samen gedrongen waren door naburen, rijker in macht en beschaving dan zij: - Zuidwaarts Frankrijk, dat, na ons reeds het vierde eener eeuw onder zijne klauwen te hebben gehouden, nog van tijd tot tijd zich aangedreven voelde om den poot dreigend en roofgierig naar ons uit te strekken, en dat reeds Vlaanderen in de draden zijner taal gewikkeld had, gelijk de spin met haar weefsel de prooi overdekt, welke zij gaat uitzuigen. Aan de Oosterzijde het immer vraat-

zuchtige, immer verslindende en immer hongerige Pruisen, dat ook zijne taal als een' bode vooruitzond en met vonkelenden blik naar de zeestreken loerde, welke zoo aanlokkelijk aan haren voet nederlagen.

Moest er bij het zien van dit gevaar geene huivering gaan door de herten der Nederlanders, die aan hun bestaan als volk verkleefd waren.

Moesten zij niet wenschen dat, zoo 1830 niet meer kon herdaan, de gevolgen er ten minste van verholpen mochten worden, dat beide volkeren, op stoffelijk gebied gescheiden, zich op zedelijk gebied vereenigen mochten en tusschen hen en hunne dringende en drukkende geburen den dam opwerpen hunner gemeenschappelijke taal.

Lang scheen men op het middel om dien wensch te verwezentlijken niet bedacht. Het was uit het Zuiden dat de eerste noodkreet en het eerste verzoeningswoord opsteeg.

Daar ook woedde de kwaal het ergste en was het gevaar het nakendste. Holland ten minste behield zijne taal als een onderscheidingsteeken, maar dit kenmerk dreigde Vlaamsch-België ontnomen te worden.

Het waren vooral de Waalsche gewesten, die de tweede zoowel als de eerste scheiding bewerkt hadden en ze ten hunnen voordeele uitbuitten. Wat Vlaamsch was, was verdacht als Hollandsgezind; wie recht voor onze taal hadde durven vragen, hadde als een vriend van het verjaagd stamhuis doorgegaan. De Vlamingen zwegen en intusschen werd de toestand meer en meer benauwend.

Zoo kwam eindelijk 1839 en voltrok de splitsing. Nu Zuid en Noord stoffelijk en staatkundig voor goed gescheiden en nu er aan geene vereeniging door geweld of list meer te denken was, kon men de zedelijke heropbouwing van het Dietsche Vaderland beginnen zonder mistrouwen te wekken en zonder gevaar van voor onvaderlandsch uitgescholden te worden.

De tot nog toe sterk verbrokkelde pogingen der Vlaamschgezinden kregen meer eenheid, de Vlaamsche beweging ontstond.

Eerst moest de taal, de hefboom ter heropbeuring, hersteld

en handig gemaakt worden. Dit was de taak, welkede eerste Vlaamsche Taalverbonden op zich namen.

Op 11^{en} October 1841 vereenigden zich de Vlamingen van Antwerpen, bijeengeroepen door den Gouverneur hunner provincie, om eene gelijkvormige spelling aan te nemen, die meer met de eischen der taalkunde en bijna geheel met de schrijfwijze der Noord-Nederlanders overeenkwame.

Den 23^{en} derzelfde maand werd te Gent eene algemeene bijeenkomst van taalbeoefenaars uit alle streken des lands beroepen. Zij kwamen er in ruim getal en namen eene eenvormige spelling aan, die het verschil van taal tusschen Noord en Zuid bijna geheel deed verdwijnen.

Het was een schoone dag, toen, na het sluiten der vergadering, de Vlamingen zich ten getalle van 200 aan eenen feestdisch vereenigden, voorgezeten door den Gouverneur van Oost-Vlaanderen, aan wiens zijde twee Ministers hadden plaats genomen.

De zaak had eenen reuzenstap gedaan; zij was niet meer de mistrouwde en verdachte poging van Orangisten, maar de herleving van het nationaal gevoelen onder de Vlaamsche bevolking, de grootste helft van België's inwoners, en de vreedzame en grondwettelijke strijd dier bevolking voor het herkrijgen hunner ontroofde taalrechten.

Wel is waar deed zich hier en daar nog een enkele stem hooren om de Vlamingen als landverraders aan te klagen; wel is waar deed de abt de Foere opmerken, dat drij dagen na dit eerste Congres de samenzwering van Van der Smissen uitbrak, maar het land lachte met de schrikbeelden, welke ontstonden in de hersenen van menschen, die meenden dat het behoud des vaderlands verbonden was aan dat der geteekende *e*'s, en de Vlamingen hadden door hunne bezadigdheid en de zuiverheid hunner inzichten de achting van velen gewonnen en den argwaan bij allen uitgeroeid.

Drie jaar later, in 1844, had te Brussel een tweede taalcongres plaats, waar de steden en maatschappijen, die de gewijzigde spelling nog niet aangenomen hadden, hunne bijtreding kwamen toezeggen en waar allen op nieuw zwoeren

‘hou en trou’ het pand der vaderen te verdedigen.

Daar werd ook een algemeen en blijvend Taalverbond gesticht ter beoefening der taal en ter verdediging harer rechten, dat zich door geheel Vlaamsch Belgie uitstrekte. Bij gebrek aan eene stevige en doelmatige inrichting ging de bond ten gronde, maar niet minder krachtig bleef de zucht voortleven om even onvermoeid de Vlaamsche zaak ter harte te nemen.

Ik hoef hier niet langer stil te staan bij de geschiedenis der Vlaamsche beweging, voldoende zij het te herinneren dat zij geen oogenblik hare zending vergeten of verloochend heeft, dat zij in dagbladen, tijdschriften en boeken zoowel als in openbare vergaderingen geen middel onbeproefd heeft gelaten om de rechten der Nederlandsche taal in België te wraken, om de Moedertaal door letterkundige en wetenschappelijke werken luister bij te zetten en haar te doen dienen als beschavingsmiddel des volks. Mijn eigenlijk doel was een overzicht te leveren van diezelfde werking, in zoo verre zij gezamenlijk door de beide deelen van Nederland ondernomen en voortgezet werd. Die vereenigde pogingen moesten weldra eenen aanvang nemen, de Vlaamsche taalcongressen mogen als voorbereiding aanzien worden der Nederlandsche.

Eens dat de gedachte van eenheid in de werking in het hart der Zuid-Nederlanders wortel geschoten had, kon het denkbeeld niet uitblijven, dat ook nog over de Noordergrenzen taalbroeders woonden, die evenveel belang als wij stellen moesten in het behoud van onze taal en onzen volksstam.

De woelige tijden van 1848, die Europa op hare grondvesten schudden deden, moesten ook hier hun uitwerksel doen gevoelen; de woorden Vaderland en Nationaliteit, die de volksmassa's zoo diep omwoelden, vonden ook ten onzent weerklank en deden gretiger dan vroeger uitzien naar al wat ons eigen bestaan kon verzekeren.

Reeds in 1849 werd de eerste vergadering van Noord- en Zuid-Nederlandsche taalbroeders te Gent beroepen en daar gaf zich de algemeen gevoelde wensch tot de zedelijke her-

opbouwing van het Vaderland luide lucht.

De heer Snellaert, bij het openen van het 1e Congres, sprak dien wensch nadrukkelijk uit. Na aangetoond te hebben welke hinderpalen zich altoos tegen het ontstaan en het voortleven van het éene Nederland verzet hadden, eindigde hij zijne redevoering met deze woorden: ‘Zijn tot nog toe alle pogingen mislukt om de Nederlanden door politische banden tot elkander te brengen, zien wij naar middelen om, welke de zedelijke banden meer stevigheid mogen bijzetten. Dat wij elkander de hand toereiken en met raad en daad behulpzaam zijn. Betrachten wij gezamenlijk volkszin en volkstaal, waar zij gekrenkt zijn geworden, voor verdere besmetting te beveiligen, opdat zij door nieuwe groeikracht tot de evenredigheid gedijen, waarop wij recht hebben dat zij geraken.’

Dat de taal tot grondslag van het ontworpen gebouw dienen moest, drukte reeds de eerste spreker, de heer de Jager uit, toen hij het Nederlandsch noemde: ‘de knoop van den band die ons omsnoert.’

Die gedachten werden door elken spreker en bij elke gelegenheid het gansche Congres door geuit en bij den afscheidsgroet werden zij nogmaals krachtig herhaald. Alberdingk-Thijm zong toen:

> Ook ons vereent een band in werken en gevoelen,
> Ons blikt één zelfde wit aan 't eind van de eigen baan;
> De band, dat wij den bloei van 't Nederlandsch bedoelen;
> Het wit, dat eenheid heet in 't nationaal bestaan.

En de heer des Amorie van der Hoeven, de voorzitter van het Congres, drukte hetzelfde denkbeeld uit, toen hij zegde, dat hij ‘eene gedachte, die zich dezer dagen telkens aan hem had opgedrongen, niet in zijnen boezem kon besluiten. Er was - zoo althans kwam het hem voor - er was eene *volkséenheid* en eene *staatséenheid*. De laatstste was het werk der menschen, de eerste was het werk van God. De groote Mogendheden, die in 1815 het rijk der Vereenigde Nederlanden hadden gesticht, hadden dat zelfde rijk weinige jaren later gesloopt en in twee staten gesplitst. Maar de

groote Mogendheden waren onvermogend om broedervolken te scheiden, die uit éenen stam gesproten, en door éene taal verbonden zijn.'

De langdurige toejuichingen, welke den spreker hier beletten voort te gaan, zegden het luide dat hij de juiste snaar aangeslagen had en dat zij luide en lang onder zijnen greep daverde.

Van den eersten oogenblik af was dus aan de Nederlandsche Congressen hunne ware beteekenis gegeven: het nauwer aan elkander hechten, het herknoopen der gebroken zedelijke banden van Noord- en Zuid-Nederland en het behoud van den Dietschen volksstam tegen vreemdedrukking of inheemsche miskenning. De taal moest daarbij zijn als de sluitsteen die de twee gescheiden halve bogen tot een stevig gewelf te zamen voegde en waarop zich de zedelijke heropbouwing van den Nederlandschen stam moest verheffen.

De woorden van den voorzitter van het 1e Congres en de geestdrift welken zij verwekten kwamen ons levend in het geheugen, toen aan den feestdisch, welke het 9e Congressloot, de heer de Maere rechtstond en den beker in de hand de woorden uitsprak: Ik drink op het behoud van den Dietschen stam - en de gansche zaal als door eene machtige drijfveer bewogen opsprong en door haar eindeloos gejuich en gejubel verklaarde, dat die weinige woorden alles zegden, en op zulk eene verheven en welsprekende wijze de tolk van ieders gevoelen waren, dat al wat er opvolgen kon hunnen indruk moest verzwakken en den geestdrift verkoelen.

De beteekenis van de Nederlandsche Congressen stond ieder dus nog levend voor den geest, het doel bleef hetzelfde, het streven was onafgebroken.

In hoeverre is op dit oogenblik dit doel bereikt of genaderd, welke waren die middelen die men ter bereiking aanwendde en welk was de uitslag dien men verkreeg: ziedaar een paar punten welke ik wil onderzoeken vooraleer tot het herdenken van het laatste en het beschouwen van het naaste Congres over te gaan.

I.

Stellen wij in het algemeen de vraag: is ‘het wit dat eenheid heet in 't nationaal bestaan’ bereikt? dan vinden wij ons genoodzaakt zonder aarzelen ontkennend te antwoorden. Neen, dit nationale bestaan, die ‘volkseenheid,’ waarvan des Amorie van der Hoeven sprak en die hij boven de staatseenheid plaatst, hebben zij op verre na niet bewerkt. De lijn tusschen Noord en Zuid is nog immer meer dan eene gekleurde streep, en ofschoon onze koningen elkander ten teeken van vrede en vriendschap de hand gedrukt hebben; ofschoon in de Kamers herhaalde maal de verklaring is afgelegd dat wij in beider belang op elkander als op trouwe bondgenooten moeten kunnen rekenen; ofschoon de *Brabançonne* zoo een’ dommen haat niet meer bezingt en de Septemberfeesten ook al hun vijandelijk karakter verliezen; ofschoon sedert lang alle wrok uit ieders hart gebannen en niets meer dan woorden van verzoening en toeneiging gewisseld worden, toch zijn die woorden nog niet tot feiten overgegaan, toch is de verzoening door geenen hechten band gesloten, en blijft nevens de stoffelijke kloof ook nog de zedelijke gaping bestaan.

Vragen wij nu of het congres er schuld aan heeft dat de versmelting niet vollediger geworden is, dan kunnen wij op die vraag slechts ten deele ontkennend antwoorden. De schuld volgens ons is aan eene tweevoudige oorzaak te wijten.

De eerste der redenen, waarom de Congressen hun doel niet bereikt hebben, ligt buiten de palen hunner macht. Zij bestaat hierin dat de taal, de grondvest, waarop het nationaal gebouw moest opgericht worden, in Zuid-Nederland nog altijd in denzelfden staat van miskenning van wege het hooger bestuur en het volk voortleeft, waarin zij voor twintig jaren verkeerde, en dat voor het Zuiderdeel van ons land die taal nog zoo vreemd gebleven is, als hadden de Walen

met ons niets gemeens dan den naam van Belgen. De grondzuil was dus bij ons al te zwak om er een gebouw van zooveel gewicht op te verheffen. De band kon niet toegehaald worden omdat hij aan den eenen kant niet in den grond geankerd lag, maar op den stroom dobberde.

De tweede reden ligt in den aard der Congressen zelven. Zij waren *taal- en letterkundige* vereenigingen, waar wel vriendschapsbetrekkingen tusschen bijzonderen aangeknoopt konden worden, waar wel gunstig kon gewerkt worden ter verheerlijking van de gemeenschappelijke taalbeoefening, maar waar men zich onfeilbaar blootstelde aan eene berisping van den voorzitter, wanneer men, na van den band gesproken te hebben, ook een woordje van het binden reppen wilde.

Intusschen, wij erkenden het reeds, er heeft eene wezenlijke toenadering tusschen Noord en Zuid plaats gegrepen. Wij zijn er aan gewoon geworden elkander als vrienden, meer nog dan vrienden, te aanzien; de verbittering van vroeger heeft plaats gemaakt voor welwillendheid; men gevoelt algemeen dat men in een oogenblik van gevaar op elkander zou kunnen rekenen en dat niemand vreemd of wrevelig zou opkijken, indien ook een inniger verbond tijdens de rustige dagen tusschen beide landen tot stand kwame.

Zoo de Congressen dien ommekeer in de betrekkingen niet te weeg brachten, dan hebben zij er minstens veel toe bijgedragenen, ongezien en ongehoord, hebben zij dus meer werk afgedaan dan op hunne programma's aangeduid stond. De persoonlijke kennismaking en vereeniging in hetzelfde streven van Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkundigen brachten te weeg dat tusschen deze ten minste die gemeenschap van zielen en gedachten tot stand kwam en uitgesproken werd, waartoe de volkmassa's geene gelegenheid vonden. En wanneer men nagaat dat van beide zijden geen beroemde letterkundige naam daar ontbrak en men tevens overdenkt wat gezag bij onze Noorderburen die schrijvers hebben door hun vernuft, en wat invloed zij bij ons hebben door hunne werken en meer nog door de Vlaamsche dag-

bladpers, die hun bijna uitsluitelijk ten dienste staat, dan zal men alras begrijpen, hoe krachtig die onderlinge toenadering op de denkwijze van het volk in beide landen moet gewerkt hebben.

Maar dit vriendschappelijk verkeer van bijzonderen ook op de twee landen toepassen, dit gezellige samenleven van letterkundigen ook door de menigte doen deelen, het bij middel van een verdag, waarin de meest mogelijk zedelijke en stoffelijke belangen zouden vereenzelvigd worden, bepalen, dit kwam er niet van. Niet dat de leden van het Congres het oorspronkelijk doel uit het oog verloren of nalieten het te bespreken, neen, herhaalde malen werd er op aangedrongen dat men eenen verkeerden weg insloeg, dat de Congressen iets anders zijn moesten dan tijdelijke vrienden-vergaderingen en dat zij blijvende en werkende genootschappen moesten worden.

Reeds op het eerste Congres stelde de heer Alberdingk-Thym voor een *bureau* te benoemen uit Noord- en Zuid-Nederlanders bestaande om de zaak van het woordenboek voor te bereiden. - De vergadering verklaarde zich tegen dit voorstel en droeg liever den last op aan enkele afzonderlijke personen.(1)

Op het derde Congres, toen er sprake was van een bestendig fonds in te richten, stelde de heer Van Lennep voor ‘dat door zoodanige letterkundigen of voorstanders onzer letterkunde als zich daartoe opgewekt gevoelen, in beide Rijken eene maatschappij werde gevormd, onder gelijke bepalingen en onderling briefwisseling houdende, welke leden zich tot eene jaarlijksche bijdrage verbinden zouden (2) en die volgens hetzelfde voorstel belast zou worden met de uitvoeringen der besluiten van het Congres.’

Deze maatschappij werd in den loop van het Congres hervormd in eene bestendige Commissie, bestaande uit tien leden, voor de helft Noord-, voor de wederhelft Zuid-Ne-

(1) Handelingen van het 1e Congres.

(2) Handelingen van het 3e Congres, blz. 95; ibid. blz. 159.

derlanders. [1] Hare benoeming zou door het Bureau van het Congres geschieden. [2]

Zij werd aangesteld en bestond voor België uit de HH. David, de St. Genois, Delecourt, Nolet de Brauwere van Steeland en M. Van der Voort; voor Holland uit de HH. Koenen, Van Lennep, Van Asch Van Wyck, Hora Siccama en Bodel Nyenhuis. [3]

Wij vinden de namen van vier der vijf Hollandscheleden terug op de omzendbrieven, waarbij het Utrechtsche Congres werd bijeengeroepen, maar of zij ook nog iets anders verrichtten dan hunne hulp verleenen aan het tot stand brengen van dit Congres vinden wij nergens aangeteekend. [4]

Wel is waar werd na afloop van het 4e Congres dezelfde Commissie op nieuw benoemd en werd er een 'lid in elk rijk ter vervanging van eenen overledene aangesteld en een zesde lid bij de vijf eerste benoemd' [5] maar die herschepping schijnt haar geene nieuwe kracht bijgezet te hebben, want het Antwerpsche Congres werd niet door haar, maar door eene plaatselijke Commissie bijeengeroepen. [6]

Laatstgenoemd Congres werd door den vastberaden en krachtig doordrijvenden Michiel Van der Voort geopend met eene redevoering, waarin hij deed uitschijnen, hoe weinig tot dan toe de Congressen aan duurzame en afdoende uitslagen opgeleverd hadden en al te zeer hunne krachten verspilden aan het oplossen van taalkundige vragen en het uiten van ijdele wenschen. Hij eindigde zijne kernachtige toespraak met het volgende tweeledig voorstel:

'Het vijfde Nederlandsch Congres verklaart bij deze, dat het doel van de Nederlandsche congressen is het tot stand brengen der eenheid in de werking der Noord en Zuid-Nederlandsche letterkundigen, tot behoud van den gemeen-

(1) Handelingen van het 3e Congres, blz. 228.
(2) Ibid. blz. 229,
(3) Ibid. Bijlage III.
(4) Handelingen van het Congres van Utrecht, blz. 12.
(5) Ibid. 264.
(6) Handelingen van het Antwerpsch Congres, blz. 12.

schappelijken volkszin en de gemeenschappelijke volkstaal.

‘Dit doel niet genoegzaam door de voorgaande Congressen bereikt zijnde, besluit het vijfde Congres, dat voortaan alle pogingen te dien einde zullen worden aangewend, en benoemt het, met dit inzicht, eene Commissie van 6 leden, 3 in elk der beide koninkrijken, welke in het aanstaande Congres, in 1858 te Leiden te vereenigen, verslag harer werkzaamheden zal inleveren, er al zulke maatregelen zal voorstellen, als tot het bereiken van het gemeenschappelijke doel, - de eenheid - zullen kunnen nuttig en voordeelig zijn.’ (1)

Dit mocht doeltreffend heeten en had wellicht tot een besluit van gelijken aard aanleiding gegeven, ware het op staanden voet, in de frischheid en werkzaamheid eener eerste bijeenkomst besproken geworden; jammer maar dat dit niet in het plan viel van den heer Gerth van Wyck, die ‘een voorstel, met dat des heeren Van der Voortin verband, wenschte te doen’ en verzocht de beraadslaging tot de volgende vergadering te verdagen.

Maar wat gebeurde er nu? De heer Gerth van Wyck had groote moeite om aan het woord te komen en toen hij er aankwam had hij nog grootere moeite het te behouden; zijne redevoering, die, voor wat het kernachtige betreft, sterk afstak tegen die van den heer Van der Voort, moest de leden wel ten volle voldaan en hun den lust tot spreken benomen hebben, want er werd geen woord gerept zoo min over het eene als het andere voorstel. (2) Na den afloop van het Congres werden zij te zamen met al wat er verder voorgesteld was ‘aan het onderzoek van eene door het bureel te benoemen Commissie onderworpen.’ (3)

Welke die Commisie geweest is, wat zij onderzocht en gevonden heeft is ons niet gebleken. Van der Voort's voorstel werd, hoe herhaaldelijk de man er in zijne redevoering

(1) Handel. van het Antw. Congres, blz. 33.
(2) Ibid. blz. 133.
(3) Ibid. blz. 165.

voor gehuiverd had, ‘in de jaarboeken van het Congres begraven.’

Bij den aanvang van het daaropvolgende Congres te 's Hertogenbosch werd het verhevene doel der vergadering nog eens door den voorzitter der Regelings-Commissie, Jhr. Verheyen, met welsprekende woorden herinnerd en de heer Ecrevisse, die de eerste aan de spreekbeurt kwam, stelde eene gansche reeks maatregelen voor om dit doel, - ‘de verbroedering van Holland en België in den strengsten zin des woords,’ feitelijk te treffen. Het zij genoeg onder de voorgestelde middelen er eenige op te noemen, om te bewijzen hoe ernstig hij de zaak opgenomen had:

Vermindering van den brieventaks en afschaffing van het zegelrecht; gelijkheid in de benaming en waarde van maten, gewichten en munten; bevoegdheid van geneesheeren en advokaten om hun beroep in beide landen uit te oefenen; eenheid van spelling, oprichting éener Hollandsch-Belgische Academie van kunsten en wetenschappen: ziedaar alle punten welke hij voorstelt door bemiddeling van het Congres tot stand te brengen.

Spijtig genoeg overschreed hij de grens die de Congressen zich zelven gesteld hadden en sloeg hij ook zuiver stoffelijke veranderingen voor, die geheel buiten den werkkring van het congres vielen zooals: de afschaffing der douanenlijn en het vermenigvuldigen van steen- en ijzeren wegen tusschen beide landen.

De spreker was te stout geweest; hij had te veel verwacht van de genegenheid van het taal- en letterkundig Congres om zich met wat men staatkundige zaken noemde in te laten, en voorzitter en vergadering beslisten dat zijne voorstellen zonder onderzoek zouden verworpen worden. [1]

Geen beter onthaal viel denzelfden spreker te beurt toen hij bij het sluiten van het Congres voorstelde het bureel permanent te verklaren en het te belasten met de werkzaamheden van het volgende Congres voor te bereiden.

(1) Handelingen van het Congres van 's Hertogenbosch, blz. 41.

Men schrikte, volgens de uitdrukking van den voorzitter, voor de '*eigenaardige bezwaren aan dit denkbeeld verbonden*'! (1) en de roekelooze voorsteller, overtuigd dat er met menschen die voor schaduwen bevreesd zijn geen kruistocht zelfs op het zedelijk gebied mogelijk is, antwoordde niet op die *eigenaardige bezwaren* en stak zijne voorstellen in den zak om ze bij gunstiger gelegenheid nog eens te voorschijn te halen.

Tijdens het Brugsche Congres was de strijd tusschen *ae* en *aa* zoo hevig, dat geen geregeld bespreken der levensvraag kon ondernomen worden.

Te Rotterdam werd zij daarentegen op nieuw te berde gebracht door eenen jongen en koenen voorvechter, den heer Julius Vuylsteke, van Gent, die zijn plan ter hervorming der Congressen in 4 voorstellen samenvatte en ze in het breede ontwikkelde; de hoofdinhoud der voorstellen was dat de Congressen, ten einde meer uitbreiding aan hunnen werkkring te geven, in drij afdeelingen en niet in eene algemeene vergadering zouden zetelen, dat zij elk jaar plaats grijpen en er telkens eene bestendige Commissie in het Noorden en eene in het Zuiden zou benoemd worden, om te zorgen 'dat de wenschen of besluiten, in een Congres genomen, niet zonder gevolg blijven en dat de belangstelling voor de zaak der Congressen wakker gehouden worde.' (2)

Toen dit voorstel ter bespreking kwam, werd alleenlijk het punt van inwendige orde, daarin aangeraakt, besproken en de grondzaak zelve gaande weg afgescheept en tot onderzoek en bericht verzonden naar eene Commissie, waarvan het ontstaan aan de welwillendheid van den tijd overgelaten was en waarvan de werkkring ook zoo onbepaald als maar eenigzins mogelijk was, omschreven werd. (3)

En zoo eindigde het 8e Congres met een ijdelen wensch te meer en liet naar gewoonte een tal voorstellen na, welke

(1) Handelingen van het Congres van 's Hertogenbosch, blz, 201.
(2) Handelingen van het Rotterdamer Congres, blz. 109.
(3) Ibid. blz. 204.

de Congressen de gewoonte hadden aan elkander als een achterstal over te maken, waarvoor niemand aansprekelijk was en die zich dan ook niemand geroepen achtte te voldoen.

Men ziet het, op het vaste terrein der praktijk waren nog weinig stappen ter verbroedering gedaan.

Zoo er aarzeling geweest was om stoutweg het rechte en kortste pad in te slaan, dan had men toch geen oogenblik verzuimd dit pad effen te maken en voor te bereiden; zoo niemand de hand aan het werk had durven slaan om den band tusschen Noord en Zuid nauwer toe te halen, dan was die band zelf toch sterker gemaakten de zwakkere plaatsen er nauwkeurig van nagezien en hersteld.

Op taal- en letterkundig gebied mocht men vooruitgaan zonder iemand in den weg te loopen en daar bleef het dan ook niet bij enkele aanporringen en ijdele wenschen.

Vooreerst moest de taalschat, het gemeene erfdeel van de beide verwanten, aangeteekend worden, opdat niets er van verloren ginge en ieder met dien rijkdom woekeren konde. Er moest een algemeene inventaris der taal, een woordenboek opgesteld worden. Reeds in het 1e Congres werd het denkbeeld daarvan opgeworpen door den heer Gerth van Wyck en met vuur verdedigd door de HH. Snellaert en Alberdingk-Thym.

Eenige taalgeleerden uit Noord en Zuid werden aangewezen ‘om hunne gedachte over de zaak van het woordenboek te laten gaan en hunne denkbeelden daarover te doen blijken op het eerstvolgend Congres.’ (1)

Op het Congres van Amsterdam werden rapporten uitgebracht door de HH. Bormans, David, Van Duyse en de Jager. Er ontstond daarover eene langdurige en grondige discussie, waarin bijzonder aandeel namen de HH. Alberdingk-Thym, Jonckbloet, Halbertsma en Polak, waarvan de eenen wilden dat alleen een wensch van het Congres zou uitgaan opdat een woordenboek door persoonlijk initiatief zou tot stand komen, en de anderen dat het Congres er zijne zaak zou van maken en onder zijne leden enkele per-

(1) Handelingen van het Congres van Gent, blz. 91.

sonen benoemen ‘tot het beramen van maatregelen ter samenstelling van een woordenboek.’ (1)

Dit laatste voorstel werd aangenomen. De personen aangeduid door het Congres waren de heeren de Vries, de Jager, Koenen, David, Snellaert, van Duyse.

Het Congres machtigde hen zich in beide landen nog twee leden toe te voegen en verbond zich ‘aan de Gouvernementen van Holland en België een adres te richten, tot verkrijging van eene tot uitvoering der zaak noodige subsidie.’

De zes benoemde leden namen de zaak warm ter harte en Prof. de Vries stelde aan het volgende Congres, te Brussel bijeengeroepen, de vrucht hunner gezamenlijke overpeinzingen voor. (2) Grondig hadden zij de maatregels overdacht die er dienden genomen te worden voor wat betrof ‘den inhoud, de inrichting en de vervaardiging van het Woordenboek.’ Als middel om hun plan ter uitvoering te brengen deden zij het dubbele voorstel: 1e dat het Congres een besluit moge nemen van dezen inhoud: *‘Er zal op last en in naam van het Nederlandsch Letterkundig Congres een woordenboek worden vervaardigd en uitgegeven overeenkomstig het plan, door de daartoe benoemde Commissie ontworpen*.

2e Dat aan dit besluit een begin van uitvoering worde gegeven, door de benoeming eener Commissie van redactie, uit drie leden bestaande, die verzocht zullen worden zoodra mogelijk met de voorbereidende werkzaamheden eenen aanvang te maken.’

Dit dubbele voorstel werd aangenomen en de heeren de Vries, L. Ph. C. van den Bergh (na zijne weigering vervangen door te Winkel) en David werden als leden der Redactie benoemd. Aan hen werd dan de taak overgelaten voor het tot stand komen van het plan, door het Congres goedgekeurd, te zorgen.

Men had reden verheugd te zijn aan eene blijvende vereeniging die belangrijke taak opgedragen te hebben, die

(1) Handelingen van het Congres van Amsterdam, blz. 95 tot 171.
(2) Handelingen van het Congres van Brussel, blz. 109 tot 159.

wellicht nimmer door onmiddellijke inmenging van het Congres verwezenlijkt ware geworden.

In elk der opvolgende Congressen kon de heer de Vries een verslag uitbrengen, waarbij hij aan de vergadering rekening gaf van wat er intusschentijd door de Redactie verricht was en dat telkens sprekende blijken opleverde van den ijver en de welgelukte pogingen der Redactie. Op het achtste Congres mocht hij aan de vergadering de heugelijke mededeeling doen dat de twee eerste afleveringen verschenen waren en het werk geregeld zijnen gang zou gaan. Prof. David had intusschen aan de eigenlijke bewerking van het Woordenboek geen deel kunnen nemen en gansch de last van die reuzenonderneming rustte op de schouders der twee wakkere taalkundigen de Vries en te Winkel. De geestdriftige bijval dien zij verwierven, telkens als zij rekening aan de lastgevende vergadering kwamen brengen over het gedane werk, en de ruime deelneming, zoo door medewerking als inschrijving, moest de opstellers een blijk zijn, dat hunne pogingen naar waarde geschat werden en aan het Congres bewijzen, dat wanneer enkele bijzonderen de belangen en wenschen van allen tot de hunne maken en zich aan het werk stellen met al den moed en de eigenliefde die men voor eigen werk gevoelt en met al het zedelijke gezag dat men aan zijne lastgevers ontleent, zij in hunne onderneming slagen moeten.

Met het opstellen van het Woordenboek hing het vaststellen der spelling ten nauwste samen. Ook werd door den heer Gerth van Wyck, te zelfder tijd als hij voorstelde een algemeen Woordenboek op te maken, de wensch geuit ‘dat er ook maatregelen zouden genomen worden om tot de eenvormigheid der spelling te geraken.’

Wonder genoeg, tegen ‘die vereffenings- en gelijkmakingstheorie’ werd er ‘ten nadrukkelijkste geprotesteerd’ door den heer Alberdingk-Thijm. Reeds daar deed zich dus het wonderlijke verschijnsel op, dat in de volgende vergaderingen nog meermaals moest herhaald worden en waarbij bleek dat de Hollanders meer aan vrijheid van spelling

hielden dan de Vlamingen.

In het tweede Congres werd de eenparigheid terloops verdedigd door I. da Costa. [1]

In het daaropvolgende werd zij bestreden door den heer de Jager en verdedigd door den heer Delecourt.

In het 4e en 5e bleef de quaestie slapen, maar bij het naderen van het tijdstip, waarop het Woordenboek zou verschijnen, moest zij noodzakelijker wijze weder in het leven geroepen worden.

Op het 6e Congres verklaarde zich de heer Heremans in zijnen naam en in name van een aantal Vlaamsche schrijvers er de warme verdediger van. [2]

Later legde nog de heer Vuylsteke in name van een twaalftal Vlaamsche schrijvers de verklaring af dat ook zij eene eenparige spelling verlangden en als doelmatigste middel om daartoe te geraken de Noord-Nederlandsche spelling aangenomen hadden. [3]

En wederom waren het Nederlanders, van Lennep en Halbertsma, welke de eenparigheid bestreden en de Vlamingen afrieden de Vlaamsche spelling te verwerpen om de Hollandsche aan te nemen. Een vreemde strijd, waar de kampers het stelsel van hunne tegenpartij verdedigden, waar de eenen streden om te mogen toegeven, en de anderen die toegevendheid aan hunne eigene oude zienswijze wilden beletten.

De strijd herbegon op het Brugsche Congres, maar werd dit maal aan den gang geholpen door den heer David, een' Vlaming die eene lans brak voor de Vlaamsche spelling. Tegen hem traden op de HH. Heremans, Conscience en Vuylsteke.

De Hollandsche leden, de hardnekkigheid der Vlamingen ziende om hunne eigene spelling te verloochenen; verklaarden zich niet verder met de zaak te willen bemoeien. Een hun-

(1) Handelingen van het 2e Congres, 180.

(2) id. 6e Congres, blz. 93.

(3) Ibid. blz. 188.

ner, de heer Beets, sloot de discussie met een verzoenend woord en sprak de lijkrede uit over de Vlaamschespelling.

In het laatste Congres werd er nog slechts gehandeld over de schrijfwijze der bastaard woorden. De Redactie van het Woordenboek had eene spelling vooruitgezet die reeds door velen uit beide landen aangenomen was. De eenparigheid werd dus een voldongen feit, met dit voortdurend verschil, dat de Vlamingen zonder onderscheid de gezamentlijke spelling aannamen en een goed deel der Hollanders hunne oude schrijfwijze behielden.

Hier weder had de persoonlijke bemoeiing der heeren de Vries en te Winkel dusspoedig en duurzaam werk geleverd.

De Vlamingen hadden door hun krachtig doordrijven ook merkelijk dezen uitslag bespoedigd, en het stelsel kreeg eene eerste ambtelijke bevestiging toen onder het ministerie en dank aan den invloed van den heer Van den Peereboom, het Belgisch Staatsbestuur in het tijdverloop tusschen het 8e en 9e Congres de spelling van het Woordenboek tot de staatspelling van België uitriep.

Een punt dat ten nauwste samenhangt met de spelling is de uitspraak; wat de eerste is voor het oog, is de tweede voor het oor.

Van de eenheid dezer beide vormen hangt de eenheid der taal af. Loopen beiden al te zeer uiteen, dan ook verbrokkelt de spraak in verscheidene tongvallen en de eendracht die de macht, ook der talen, uitmaakt is verbroken.

Eenheid van uitspraak bestaat sedert lang in Noord-Nederland; maar verschil is er tusschen de uitspraak der verscheidene Zuid-Nederlandsche gewesten met betrekking tot elkander en tot het Noorden.

Had men aan de Zuid-Nederlanders in België zoo dikwijls en zoo dwazelijk verweten dat hunne taal niet de taal van Noord-Nederland was, dikwijlder nog had men hun misprijzend toegeroepen dat hunne taal geene taal was, althans geene beschaafde, dat het eene straattaal was, die van gewest tot gewest, van stad tot stad en van dorp tot dorp verschilde, en zoo zeer verschilde dat op enkele uren afstands

de eene Vlaming den anderen niet meer verstond.

Van dit dubbele verwijt, uit kwade trouw of onwetendheid gesproten, was het eerste door het algemeen aannemen van eene zelfde spelling en een zelfde Woordenboek als Noord-Nederland ten onzent voor goed onmogelijk gemaakt. - Het tweede was even weinig gegrond, maar duidde echter op eenen staat van zaken die voor verbetering vatbaar was. In Zuid-Nederland deed zich namelijk, gelijk overal elders, het verschijnsel op dat de ongeletterden hunnen gewestelijken tongval spreken, maar wat elders sedert lang niet meer bestond was dat er in de beschaafde kringen, in de wereld der geletterden nog niet algemeen eene zuivere uitspraak aangenomen was en gebezigd werd. Op dit punt vestigden dan ook al vroeg de Vlaamsche schrijvers hunne aandacht en werden hierin later nagevolgd door Noord-Nederlanders. Het scheen den eersten toe dat het bevorderen eener algemeene beschaafde uitspraak ook niet weinig zou bijgedragen hebben tot het nauwer verbinden van al hunne taalgenooten uit Zuid-Nederland, en tot het verkrijgen dat ook daar waar het gesproken woord tot voertuig der gedachten dient, de Moedertaal den rang verkrege, waarnaar zij mocht en moest streven. Den tweeden docht het dat tot het behoud eener zuivere uitspraak en tot het vergemakkelijken harer verspreiding het nuttig en noodig was de regels daarvan vast te stellen.

Voor het eerst werd de zaak ter tafel gebracht op het 5e Congres te Antwerpen en verschafte daar stof aan twee Zuid-Nederlandsche sprekers, die de vraag dan ook slechts beschouwden voor zooveel zij hunne streek betrof.

De HH. David en Vleeschouwer (1) traden beiden met hetzelfde onderwerp op, iets wat als bewijs mocht dienen van zijne belangrijkheid, en kwamen beiden tot dezelfde slotsom, namelijk dat het wenschelijk ware dat eene algemeene uitspraak voor Zuid-Nederland vastgesteld en door eenieder aangenomen werde; - die uitspraak hoefde niet

(1) 5e Congres, 57, 140.

die van Noord-Nederland te zijn; David verklaarde er zich stellig tegen; zij hoefde zelfs niet gemeen aan de beide landen te worden: Vleeschouwer trachtte de onmogelijkheid te bewijzen dat iedere landstreek zooveel van hare eigenaardige uitspraak op het altaar der eenheid zou ten offer brengen. In België alleen, meenden beiden, diende eene zelfde beschaafde uitspraak algemeen aangenomen te worden.

In het Brugsche Congres werd de vraag op nieuw gesteld door den heer van Biesbrouck. (1) Hij ook vroeg dat de Zuid-Nederlanders van alle gewesten hunne zelfde taal op dezelfde wijze spreken zouden, en drukte sterk, al te sterk op den noodlottigen invloed, dien verschil en onbeschaafdheid van uitspraak op het gebruik der moedertaal uitoefenden. Volgens zijn beweren ging het zooverre dat zelfs Vlaamsche letterkundigen, uit verschillende streken afkomstig, zich liever van het Fransch bedienden dan stof tot lachen aan hunne aanhoorders van elders te geven.

Dat gezegde kon misschien iets waars bevat hebben in 1840, maar in 1862 had ten onzent het streven naar eenheid in de uitspraak al te veel vordering gedaan, dan datiemand, die aanspraak maken mocht op den naam van geletterd Vlaamschgezinde, zich nog in zulke verlegenheid kon bevinden. Eene krachtige protestatie onthaalde dan ook dat gezegde van den spreker. Die logenstraffing werd gegeven en bijgestemd door letterkundigen uit de groote Vlaamsche steden, waar men er zich algemeen op toelegde om tot de eenvormigheid, door David en Vleeschouwer aangepredikt, te geraken.

Zoo er in Zuid-Nederland iets gedaan en iets verkregen was voor het tot stand brengen eener gelijke uitspraak, tusschen Zuid en Noord was nog niets dergelijks beproefd. Lang moest het voorstel daartoe echter niet uitblijven. Op het daaropvolgende 8e Congres stelde de heer J. van Lennep voor ‘dat het Congres eene Commissie benoemen zou ter aanwijzing der meest geschikte middelen, om eene zuivere

(1) 7e Congres, 52.

beschaafde uitspraak der taal meer algemeen te maken.’ Zooals de spreker het verklaarde bij de toelichting van zijn voorstel, gold de maatregel evenzeer Zuid-als Noord-Nederland. (1)

De Commissie kwam na afloop van het Congres tot stand en zooals wij het vermeld vinden op het programma van het 9e Congres, bestond zij uit de HH. van Lennep, de Bull en Hofdijk, zij zou op het volgende, dat is het IXe Congres, verslag uitbrengen over de middelen die haar geschiktst voorkwamen ter bereiking van het doel. Bij het overzicht der werkzaamheden van het laatste Congres zullen wij zien dat het punt daar breedvoerig besproken werd en vinden wij dan ook gelegenheid om van het verslag der Commissie te gewagen.

Het voorbereiden der uitgave van een algemeen Woordenboek, het omzien naar iets dergelijks voor de uitspraak waren twee stoffelijke en praktische maatregels door de Congressen genomen om nut te stichten op het gebied van Taal-en Letterkunde. Getrouw aan hun doel, bepaalden zij er zich echter niet bij te zorgen dat er buiten hunnen kring middelen aangewend werden voor het ontwikkelen dezer twee kennissen, ook in hunnen schoot waren velen en onder hen de eersten der beide landen werkzaam met het beoefenen der beide vakken.

Ik zal in geene opsomming van namen en zaken vervallen, die door hare uitgestrektheid al licht vervelen mocht. Wie zich herinnert dat het puik van Neerlands geleerden en letterkundigen daar regelmatig vergaderden, dat namen van taalkundigen als de Jager, David, Heremans, Dautzenberg, de Vries, Brill en Halbertsma gestadig op de programma's prijken, dat letterkundigen zooals Beets, Conscience en van Lennep zich daar herhaalde malen lieten vinden, dat daar de stem van des Amorie van der Hoeven en Isaac da Costa weergalmde, dat van Beers daar zijne eerste dichterlijke proeven voorlas,

(1) 8e Congres, 207.

en Nolet de Brouwere en van Duyse er niet zelden hunne verzen lieten hooren; dat mannen bedreven in de geschiedenis der Letterkunde, zooals Alberdingk-Thijm, Jonckbloet en Snellaert daar voortdurend verschenen, wie zich dit alles herinnert, en wie doet zulks niet, zal geen oogenblik aarzelen ons bij te stemmen wanneer wij de meening uiten, dat de Congressen feesten van geestesoefening en verstandelijk genot waren, wier weerga wij op geen ander tijdstip onzer geschiedenis aantreffen.

Naast deze rechtstreeksche bemoeiing met Taal- en Letterkunde trachtten de Congressen of sommige leden daarvan ook op minder onmiddellijke wijze mede te werken tot het aanmoedigen en vergemakkelijken van alles wat met de beoefening der taal in verband staat.

Sommige dier pogingen en niet altijd de minst gewichtige werden met eenen weinig voldoenden uitslag bekroond, andere integendeel gelukten er in het belang in hooge mate te wekken en niet zonder vruchten te blijven.

Tot de minst bevoorrechte vraagstukken behoorde voorzeker wel het onderwijsder moedertaal. Even als de meeste en belangrijkste vraagpunten kwam het ter sprake op het eerste Congres en werd er ingeleid doorden heer de Jonghe bij middel eener zeer beknopte redevoering. Hij sprak bepaaldelijk over het Nederlandsch onderwijs in België. Dit gaf aanleiding tot de opmerking dat het Congres zich niet kon bezig houden met zaken alleen van belang voor een der twee landen en dat men er zich bij bepaalde ‘den wensch te ontboezemen dat door de Belgische regeering aan het Vlaamsch eene voegzame plaats bij het onderwijs werde ingeruimd.’ (1)

Op het vierde Congres werd er door den heer de Jager een stuk gelezen, opgesteld door den heer Tideman, waarin de schrijver klaagde over het verwaarloozen van dit onderwijs en bekend maakte dat er op dit oogenblik slechts 6 gymnasiën waren in Noord-Nederland, waar regelmatig

(1) 1e Congres, blz. 94

onderricht in de landtaal gegeven werd, dat in allen dit vak als van minder belang dan de vreemde levende talen aanzien werd. Hij riep de aandacht van het Congres opdien staat van zaken en verzocht dat het naar middelen uit zou zien om dien te verbeteren [1] En hoe werd zijne vraag onthaald? Men bracht tegen die zoo gegronde en zoo belangrijke klachten vooreerst in dat de voorlezing ervan langer dan 15 minuten geduurd had, en toen dit gewichtig protest met de noodige zorg door den heer Secretaris aangeteekend was, drukte een lid zijn leedwezen uit dat de vergadering toegelaten had dat het stuk door een ander dan den schrijver voorgedragen was, en toen dit ernstige bezwaar weer uit den weg geruimd was, vond men dat het stuk alleen handelde over den toestand van het onderwijs in Noord-Nederland en dat het bijgevolg niet in den werkkring der vergadering viel. Het lid dat dit bezwaar uitsprak was hetzelfde dat zes jaar vroeger te Gent het voorstel van den heer de Jonghe had doen verwerpen omdat het alleen liep over Zuid-Nederland en nu was er daar niet een Zuid-Nederlander om de woorden van den heer de Jonghe en de reden waarom zij niet aanhoord werden, te herinneren en om te verklaren dat het met het onderwijs zijner taal in zijn land nog immer allerellendigst geschapen was, dat ook daardagelijks de wortels van ons volksbestaan van hun voedsel beroofd worden, doordien de grond waaruit het levenssap getrokken wordt alleen ten behoeve eener vreemde plant bebouwd wordt - en er was daar niet een man die genoegzaam met het onderwijs in Noord en Zuid bekend was om Tideman's voorstel tot het zijne te maken en de groote levensquaestie openlijk in haar geheel voor de vergadering te stellen - en zoo kwam het, dat na al dit ellendig geharrewar zij zonder de minste plichtpleging begraven werd.

Op het volgende Congres was haar lot nog ellendiger. Zij prijkte op het programma, maar de spreker die ze behandelen moest, was afwezig, en geen woord werd er over haar gerept.

(1) 4e Congres, 107.

Op het 7e Congres bracht de heer van Biesbrouck ze ter tafel, maar hij mengde ze te zamen met de vraag der uitspraak en alleen dit laatste punt zijner redevoering viel de eer te beurt opgemerkt te worden en een antwoord uit te lokken.

Even als de uitspraak werd de vraag van het onderwijs voor het eerst grondig besproken en ex-professo behandeld op het 9e Congres, daar ook dus zullen wij het wederontmoeten.

Een ander punt dat het lot dezer vraag deelde, en vooral belang voor het Noorden oplevert is de afschaffing van ‘het zegelrecht.’

Voor het eerst ter loops aangeduid door den heer Eerevisse op het Congres van 's Hertogenbosch (1) als een middel om het verstandelijk verkeer tusschen Noord en Zuid te bevorderen, werd het zoo min in aanmerking genomen als de reeks voorstellen waarvan het deel maakte.

Op het programma van het volgend Congres gebracht om door den heer Snieders behandeld te worden, kwam het evenmin ter sprake, omdat hij die voornemens geweest was er eene lans voor te breken, vernomen had dat de afschaffing in beginsel door het Noord-Nederlandsch gouvernement aangenomen was, en hij ongaarne een *coup d'épée dans l'eau* gaf. (2)

Vijf jaren nadien bleek het echter dat de *coup d’épée* ook nog elders kon gegeven worden en dat het beginsel nog geen begin van uitvoering verkregen had. Ook deze verwaarloosde vraag werd breedvoeriger op het 9e Congres behandeld.

Meer belangstelling zonder meer goeden uitslag verwierven de quaestien van boekhandel en van tooneel.

De eerste behoorde ook tot diegene welke behandeld werden op het eerste Congres. Daar traden de heeren Suringar en Schleijer als afgevaardigden en vertegenwoordigers van den Noord-Nederlandschen boekhandel op en teekenden

(1) 6e Congres, 35.

(2) 7e Congres, 302.

een krachtig protest aan tegen den nadruk, die toen in België ook voor Nederlandsche werken in de gewoonte kwam. Zij grondden hunne klacht op het onvervreemdbaar recht van eigendom dat de schrijver heeft op zijn werk of dat de uitgever van hem verkregen heeft. Harde woorden verdrongen zich op de lippen der sprekers en men gevoelde dat alleen de welwillendheid hen weerhield den naam van letterkundige kapers naar het hoofd der Belgische drukkers te slingeren. Niemand betwistte de gegrondheid hunner rede en de rechtvaardigheid hunner klacht op het standpunt der zuivere wettelijkheid, maar wat men betwistte was het voordeel dat het afschaffen van den nadruk voor Holland zou opleveren en wat men bewees was het belang dat de Zuid-Nederlandsche lezers, die geene goede werken aan dure prijzen zouden gekocht hebben, bij het voortduren van die onwettelijkheid konden hebben.

Wat algemeen betreurd werd was het ontbreken aar. regelmatige en gemakkelijke betrekkingen tusschen boekhandelaars uit de beide landen. Wel wilden de Noord-Nederlanders van geene gezamentlijke werking hoorenzoolang de nadruk zou blijven bestaan, maar de mogelijkheid en de wenschelijkheid zulker vereeniging werd echter algemeen aangenomen en het Congres ‘ontlook den wensch eene ruimere betrekking tusschen Noord-en Zuid-Nederlandsche boekhandelaren te zien ontstaan,’ en benoemde eene Commissie, belast met het onderzoeken der beste middelen om daartoe te geraken. (1)

Deze Commissie, volgens rapport uitgebracht op het 2e Congres, (2) richtte zich tot de wetgeving der beide landen om een handelstractaat nopens den letterkundigen eigendom te bekomen; zij vroeg den wederkeerigen transit-invoer en verklaarde zich bepaald tegen den nadruk; als middel om het bezwaar door de Zuid-Nederlanders aangaandede duurte der Noord-Nederlandsche werken te doen verdwijnen, stelde zij voor deze in België met 1/3 van den oorspronkelijken

(1) I, 119. (2) II, 214.

prijs te verminderen. Zij berichtte tevens dat men op de welwillendheid van het Belgische Staatsbestuur voor al wat tot diens bemoeiing behoorde mocht rekenen.

De heer Nijhoff kwam nogmaals terug op de voorgestelde vereeniging tusschen Zuid-en Noord-Nederlandsche boekhandelaars, de vraag werd besproken, maar gelijk het zoo dikwijls in de discussiën plaats had, verloor men het hoofdpunt uit het oog om zich over bijzaken warm te maken en het gevolg hiervan was gelijk gewoonte dat er niets bepaald, niets beslist werd.

In het daaropvolgende Congres (1) trad de heer Zetternam op met een voorstel om van wege het Congres eene maandelijksche algemeene boekenlijst te laten verschijnen en verspreiden. Hij vond weinig bijval; de ontwikkeling en beslissing daarvan werden naar eene volgende vergadering verzonden.

Op het zelfde Congres (2) stelde de heer Delecourt voor dat het Congres zich nogmaals tot het Belgisch gouvernement zou wenden om den vrijen invoer van boeken, in beide landen te verkrijgen. Dit geschiedde en het handelsverdrag dat weldra nadien verscheen en waarbij de inkomrechten op de boek werken aanzienlijk verminderd werden, loste de quaestie gedeeltelijk op in den zin, dien het Congres verdedigd had. Waarschijnlijk was dus de werking van het Congres niet zonder gelukkig gevolg gebleven, en had het medegeholpen tot het opmaken of bespoedigen van dit vrijzinnige verdrag.

Op hete 4e Congres werd de boekhandel niet besproken. Wel deed de heer Visscher zich op het programma aanmelden met een ‘voorstel om het litterarisch verkeer tusschen Noord-en Zuid-Nederland te verbeteren,’ maar het bleef bij die aanmelding, het voorstel bleef achter.

Op het 5e Congres daarentegen werd met dezelfde bewijsreden als op het 1e de vraag van den nadruk door de Zuid-Nederlandsche sprekers van Doosselaere en Heremans

(1) III, 174.
(2) III, 229.

vergoelijkt, terwijl de eerste het betreurde dat aan de vroegere voorstellen geen gevolg gegeven was en daarom deze nog eens hernieuwde en samenvatte.

Hij stelde voor het aanwenden van pogingen om den transit-invoer te bekomen; de benoeming van twee agenten algemeene depothouders voor Zuid en Noord; het inrichten van eene vereeniging ter bevordering van den boekhandel en het stichten van een maandblad, orgaan dezer vereeniging.

Alle deze voorstellen werden ten onderzoek onderworpen aan eene bestendige Commissie, die bij onze weet nooit een teeken van leven gegeven heeft.

Op de volgende Congressen werd de vraag niet meer besproken; de nadruk werd wel is waar afgeschaft, maar een hollandsch boek blijft in Zuid-Nederland nog altijd eene zeldzaamheid, iets wat in Noord-Nederland eveneens het geval is voor de voortbrengsels der Belgische drukpers. Dat de schuld daarvan grootendeels ligt aan de gebrekkige inrichting van den boekhandel wordt niet betwist, dat het Congres veel zou kunnen doen om aan beide landen een inniger letterkundig verkeer te verzekeren is onbetwistbaar, blijft nu slechts de vraag waar diegene te vinden is die zich met de zaak wil gelasten, vermits gebleken is dat de Congressen al te dikwijls niet alleen geen initiatief willen nemen, maar zelfs geen gevolg willen geven aan hunne eigene besluiten.

Als een gestadig punt van bemoeiing komt op de programma's der verschillige Congressen de tooneelquaestie voor. Maar wanneer men al nagaat wat over dit zoo belangrijk punt geschreven, gelezen en gesproken is, ziet men dat het eerder onmacht dan gebrek aan goeden wil is die de Congressen verhinderd heeft iets te verbeteren in dit kunstvak, waarvan de invloed zoo heilzaam op den nationalen geest zou moeten werken als hij nu bijdraagt om dien geest te verzwakken en uit te roeien.

Reeds op het eerste Congres hielden er zich twee leden mede bezig, de HH. van Halmael en Ondereet. De eerste

stelde als middel ter opbeuring van het laag gedaalde tooneel in Noord-Nederland voor ‘de ondernemers van tooneelvertooningen wel□e eenige ondersteuning van rijks- of stadswege genieten, te verplichten oorspronkelijke spelen op te voeren’ [(1)]; de tweede dat voor Zuid-Nederland ‘uit de tooneelliefhebbers de beste zouden gekozen worden, die alsdan onder toezicht van deskundigen en mits eene voldoende bezoldiging, vertooningen zouden geven.’

Men ziet het, deze voorstellen vielen geheel buiten den werkkring van het Congres. Dit was niet het geval op de tweede vergadering: daar werd voorgesteld door den heer Kisselius, dat het Congres de hulp van de hooge regeering der beide landen zou inroepen om in de behoefte van een eigenlijk Nationaal tooneel te voorzien. [(2)]

Hiertoe diende men volgens hem te zorgen, dat de beste vaderlandsche schrijvers opgevoerd werden; een jaarlijksche prijs zou uitgeloofd worden voor het beste tooneelspel; het eigendomsrecht der schrijvers zou verzekerd worden en men zou zorgen dat er eene kweekschool voor tooneelisten gesticht werde. Ook vroeg hij nog dat er door deskundigen aan eene te benoemen Commissie rapport zou uitgebracht worden over de wijze waarop de Rederijkkamers voor het tooneel konden benuttigd worden. De heer Pringle drong even als hij aan op het stichten ‘eener academie voor de tooneelspeelkunst.’

Geen van beide voorstellen werd in aanmerking genomen. In het 3e Congres riep de heer Sleeckx de aandacht van alle vrienden van moedertaal en beschaving op den betreurenswaardigen toestand van het tooneel, dat zoo ruime belangstelling verdient en er zoo weinig ontmoet. Hijdrukte vooral op de noodzakelijkheid dat ons tooneel nationaal worde, zijnde dit het geschiktste middel om den nationalen geest te versterken. [(3)]

Zijne redevoering was eene aanwakkering en bevatte geene aanwijzing van eenig practisch middel: het Congres

(1) I, 161.
(2) II, 249.
(3) III, 216.

had er dus geene beslissing over te nemen.

Op het volgende Congres kwam de vraag bij uitzondering niet ter spraak. Op het 5e werd zij geopperd door den heer Van Driessche, die nagenoeg hetzelfde onderwerp op dezelfde wijze behandelde als de heer Sleeckx dit vroeger gedaan had. Men stemde het hem bij dat er veel, dat er alles te doen was, maar men moest het wel, aangezien de zaak voor geene officieele inmenging of regeling vatbaar is, bij vrome wenschen laten. (1)

Op het programma van het volgende Congres had zich de heer Rosseels laten brengen met eene voordracht ‘over de strekking van het nationaal tooneel’; daar hij afwezig was, werd zijn stuk niet voorgedragen; het werd opgenomen in de notulen en daaruit blijkt, dat hij, met het oog op de vreemde stukken, die voortdurend onze schouwburgen innamen, vroeg dat het premiestelsel in België reeds ingevoerd, ook tot Holland zoude uitgebreid worden.

Op het 7e verscheen de heer Van Driessche op nieuw om over het tooneel te spreken, dat hij nu beschouwde onder het oogpunt van taal en stijl. (2)

Op het voorlaatste trad de heer Rosseels op en sprak nogmaals over den ondergeschikten rang dien de nationale stukken op ons nationaal tooneel innemen. Men stemde het hem algemeen bij, maar men scheen het er voor te houden, dat het kwaad zoo diep en zoo wijd ingeworteld was, dat er niet aan te denken viel het uit te rukken. (3)

Wij zullen de theaterquaestie even als zoovele andere die vroeger verwaarloosd of uit het oog verloren of onafgedaan bleven, zien verschijnen op het 9e Congres, waar wij in een volgend hoofdstuk een overzicht willen van leveren.

II.

Vooraleer ik het bedoelde overzicht lever heb ik, en dit mag wel het onaangename deel mijner taak heeten, de inrichters van het laatste Congres vrij te pleiten over eenen stroom van beknibbelingen, spijtige of smaadvolle woorden

(1) V. 87.
(2) VII. 131.
(3) VIII. 115.

en verwijten. Niet dat ik lust gevoel om elken papierbekladder die het goed en geestig gevonden heeft mijne collega's der inrichtings-commissie aan te vallen, met zijne munt te betalen.

Lieve hemel! waar ging dat heen? Maar de aanvallen zijn zoo dikwijls vernieuwd en men heeft zich zoo weinig de moeite getroost er het ongegronde en kleingeestige van te doen uitschijnen, dat ik het aan de waarheid en aan de edele zaak der Congressen verschuldigd denk te zijn, de voornaamste der besproken punten in hun waar daglicht te stellen. Niet allen kan noch wil ik bespreken, en sommige zijn ook niet van aard om een ernstig onderzoek te kunnen doorstaan.

Zoo kregen de verduldige lezers van sommige dagbladen, en dit nog wel de voornaamste in Vlaamsch-België, regelmatig eens per veertien dagen te lezen dat het Congres eigenlijk niets was dan eene parade-plaats van eerzuchtigen - een domein geschikt voor de kruiskensjacht - eene woordenkermis, enz.

Wij zouden al wel in te brengen hebben dat men juist geenen overlast van geest moet bebben om zulke aardigheden te schrijven, dat niemand ter wereld zich ooit eene zaak aangetrokken heeft, die niet rechtstreeks met zijnen kookketel in verband stond, dat niemand zich uit den leuningstoel van het '*dolce far niente*' opgericht heeft zonder bij den eersten stap tegen een waarschuwingsberd te loopen waarop geschreven stond: 'gij zijt een eerzuchtige'; wij zouden al wel trachten te bewijzen dat een eerlijk man, wanneer hij eene gewetenszaak verdedigt, wel lachen kan met gouvernementsgunsten, maar juist daarom niet moet gaan loopen als een kind dat men van den bietebauw spreekt, wanneer iemand hem kruiskensjager naroept. Maar waartoe zou het dienen iets te herhalen, wat ieder die de aanvallen las moet gezegd hebben?

In den geest van sommigen was het besloten dat het Gentsche Congres zou mislukken; voor deze waren alle middelen, alle leugens goed; de middelen waren berekend

op het uitwerksel van den oogenblik, de leugens moesten slechts eenen dag dienen; het ware leugenaars en logens te veel eer aandoen eenig gewicht aan hunne verzinsels te hechten. Aan hen heeft dan ook het gebeurde een voldoende antwoord gegeven.

Maar iemand bij wien men kalmer overweging zou verwacht hebben, meende ook voor eigen rekening eenige der verwijten te moeten herhalen, die eerst door zuivere partijzucht uitgebracht waren. Hij deed het na den afloop van het Congres in een geacht en vrijzinnig *Tijdschrift* en beredeneerde zijnen aanval. Om den man die het bedoelde artikel schreef, om het *Tijdschrift* dat het opnam en om den vorm waarin het geschreven is dunkt het mij dat een antwoord van nut kan zijn, te meer daar het ons de gelegenheid aan de hand doet om hier meteenen de bijzonderste beknibbelingen te ontmoeten.

De heer Jottrand in een artikel van de *Revue Trimestrielle* [1] bespreekt de inrichting en den gang van het Congres, op eene wijze, die of wel doet glimlachen of ernstig doet vragen of hij met zijne lezers den draak steekt.

De inrichters worden er in afgeschilderd als menschen zoo behendig in het smeden van complotten, dat Talleyrand en Metternich bij hen les zouden kunnen nemen. Het gentsche Congres is eene fijn ontworpen en behendig uitgevoerde samenzwering tegen.... het Katholicismus en de katholieke Flaminganten.

Gij lezer, die het Congres gehoord en gezien hebt, gij glimlacht: maar voor een oogenblik alle teeken van ongeloof van uw wezen gevaagd, de heer Jottrand heeft den waarlijk zwaren last op zich genomen u te overtuigen.

Ziehier de geschiedenis volgens den heer Jottrand:

Toen nu de samenzweerders overeengekomen waren een liberaal Congres te houden, begonnen zij met het te stellen op den 26, 27 en 28 augusti, juist alsof het eene voortzetting

(1) *Le 2^e^ Congres flamand de Gand*. Revue Trimestrielle, October 1868. Brussel.

der vorige Congressen ware. [1]

Niet tevreden met dien eersten goochelaarstoer, vormden zij eene commissie samengesteld uit liberalen en katholieken, waaronder gedeeltelijk de inrichters van het Congres van 1849. De nieuw aangekomenen waren wel liberalen, maar als hoofdsecretaris werd gekozen de heer Vuylsteke, een rechtzinnige Flamingant.

Wie weet wat een eerste secretaris in inrichtingen als een Congres is, zal met den heer Jottrand de geslepenheid van de inrichters bewonderen.

Maar waarom nu die listen? - Omdat de Gentsche inrichters aan hun hoofd den Burgemeester hunner stad wilden hebben; omdat in hun midden twee opstellers zetelden van een liberaal dagblad, welke opstellers, hetzij hier gezegd, persoonlijk als Flaminganten gekend zijn. De inrichters van het eerste Congres en de heer Vuylsteke dienden dus als dekmantel voor die zuiver liberale gekozenen, die hunne kleur aan het Congres moesten mededeelen

Alles ging wel. De Vlamingen hadden zich een rad voor de oogen laten draaien; maar daar brak de bom los! Een Antwerpsch dagblad viel de inrichters aan en een Gentsch dagblad, dat katholiek en vijandig aan het Congres was en waarvan nogtans ook de redakteur en de eigenaar in de Regelings-commissie zetelden, nam dit artikel over. Dit laatste gewichtige feit viel voor op 10 Augusti 1866 en den 11 Augusti werd het Congres verdaagd.

Wel is waar beweerden de inrichters dat de heerschende

(1) Het spijt mij die ongelooflijke beweringen niet allen in de oorspronkelijke taal te kunnen opnemen, volgens een stelsel nog al in zwang in Noord-Nederland. Ik haal slechts *hier* de woorden van den heer Jottrand aan, de lezer gelieve te gelooven dat ik ook in het vervolg ernstig al die onernstige dingen vertaal. De text dan luidt aldus: Le congrès avait été fixé primitivement aux jours anniversaires exacts du premier congrès de 1848: les 26, 27, 28 et 29 août. *C'était implicitement l'indiquer comme une reproduction des Congrès passés*.

ziekte de zeer gegronde reden van de verdaging was, gelijk zij het voor alle vergaderingen van dien aard hier en elders geweest is; de heer Jottrand schijnt er maar half aan te gelooven; de Antwerpenaars waren het die op het kaartenhuis hadden geblazen en het hadden doen instorten. De heer Jottrand schijnt nu niet te weten dat er een bijzondere wrok tusschen de twee steden heerschte, waarbij Antwerpen zeer natuurlijk afkeuren en afbreken moest wat Gent opbouwde; neen, Antwerpen handelde zoo omdat zij tegen de partijdigheid van de inrichters protesteeren wilde.

Nu het Congres gestruikeld had over een dagbladsartikel was het zeker geene geringe taak het weder op de been te helpen. Hiertoe behoorde dan ook eene dubbele behendigheid.

Wat deden de inrichters, de *faiseurs* zooals de heer Jottrand ze noemt? Nevens den gunstig gekenden eersten secretaris benoemde men er eenen anderen met gelijken titel, die zelf een Antwerpenaar was, 'die aan niemand verdacht was en wiens goede trouw niet kan betwijfeld worden.'

En weder kwam de zaak vlot. Na al het aanwenden hunner listen en lagen gingen de liberalen zich voorzeker eenen gemakkelijken zegepraal voorbereiden met partijmakkers te werven? Wie dit denkt toont al seffens dat hij de Gentsche Machiavellis niet kent. Al hunne moeite werd aangewend om de hoofden der scheuringspartij in hun midden te lokken, en door hunne helsche kuiperijen gelukten zij er in zich de medewerking van een aantal mannen te verzekeren, die het jaar te voren niet bijgetreden waren. De heer Jottrand roemt erop dat hij stukken bezit, die bewijzen dat men grooten prijs stelde op zijne medewerking en dat men noode hadde gezien dat een enkele Vlaamschgezinde achteruit gebleven ware, nu het er op aank wam gezamenlijk iets van algemeen nut tot stand te brengen. De heer Jottrand beloofde ons zijne medewerking en hield zijn woord. En niet alleen koesterde hij geen het minste mistrouwen, wanneer hij zich naar Gent begaf, maar in de redevoering, die hij op het Congres hield, verblijdde hij zich nog dat de eendracht tusschen alle Vlamingen nopens de zaak tot stand gekomen was.

Wij halen hier zijne eigene woorden aan. ‘Spijt, innig spijt hadden wij gehad, zoo, gelijk het vooreerst scheen te kunnen gebeuren, sommige Vlamingen en Brabanders, onder de eersten en voornaamsten, die de wederopbeuring hunner schoone taal hebben in werk gesteld, de beteekenis van het tegenwoordig Gentsch Congres, gelijk wij, niet begrepen hadden, en den schapenstal verlaten hadden juist toen men er feest moest houden, omdat verdoolde schapen er toe terug kwamen.’

Men ziet het, voor den heer Jottrand was er geen wolkje aan den hemel toen hij te Gent aankwam. Het was dus daar zelve dat hij lont begon te rieken en het zoo behendig gesmede verraad wist te ontdekken.

Wat gebeurde er hem dan zoo verschrikkelijks, wat hoorde of zag hij er dat hem begrijpen deed dat zoo de verdwaalde en wedergevonden schapen tot den schaapstal terug keerden, er daar ook wolven waren onder eene schapenhuid, die de onnoozele blaters gingen verslinden op het oogenblik dat zij dachten feest te komen houden in den schapenstal (!)

Uit zijne pleidooi halen wij de grieven aan die hem doen verklaren dat voortaan onpartijdige Congressen onmogelijk zijn.

De eerste grief bestaat hierin dat hij te Gent vernam dat de dagbladen der oppositie (tegen het gemeentebestuur) geene uitnoodiging ontvangen hadden en dus (die bemerking is van den heer Jottrand) niet in staat waren verslag der vergaderingen te geven,

Ten tweede was hij verplicht eene brok uit zijne redevoering, handelende over het nut eener algemeenmaking van het kiesrecht, weg te laten vallen, wilde het dagblad waarin hij ze liet drukken, ze opnemen.

Ten derde waren de bureelen uit liberale Vlamingen samengesteld en voerden er in de vergaderingen de sprekers, *les sectaires* heet het, zoo vrijen teugel aan hunne partijzucht, dat de priesters verplicht waren zich te verwijderen.

Mijn antwoord op het eerste punt kon zeer kort zijn. De

heer Jottrand deed mij de eer aan mijne onpartijdigheid niet te betwijfelen: met hem te verzekeren dat ik alleen de kaarten aan de dagbladen heb rondgezonden zou hij dus gerustgesteld zijn. Maar een paar woorden opheldering wil ik er bijvoegen. De dagbladen, welke hij aanduidt als geene kaarten ontvangen hebbende, zijn drij in getal, twee fransche, en een Vlaamsch. De twee fransche hebben zich immer zoo onverschillig aan de zaak van het Congres getoond, alsof er spraak was van eene plechtigheid, die in Lapland moest plaats hebben. Een hunner bedankte ons dan ook hem geene kaart gezonden en hem dus den last gespaard te hebben zich met ons bezig te houden. Een Vlaamsch dagblad, *de Beurzencourant*, beweert geene kaart ontvangen te hebben; dit moet bij toeval plaats gehad hebben, want alle stukken van het Congres uitgaande, werden regelmatig aan dit blad medegedeeld en zelfs toen het zich onwillig toonde ze op te nemen en ons liever aanviel dan ons te ondersteunen, getroostten wij ons de moeite stappen aan te wenden om den afkeer te overwinnen, dien het blad toonde om onze mededeelingen te drukken. Ik hoef er nauwelijks bij te voegen dat al deze bladen, indien zij benieuwd waren te zien wat er in het Congres omging, zich slechts als vertegenwoordigers der drukpers aan de deur aan te melden hadden, of zoo zij voor zoo iets tegenzin gevoelden, zich als gewoon lid konden laten inschrijven.

Wat de tweede grief betreft, de heer Jottrand zelf antwoordt hierop, wanneer hij verklaart, dat het dagblad, waarop hij zinspeelt, onaf hankelijk was van het stadhuis, dus uitsluitelijk zijn eigen goeddunken te rade ging wanneer het weigerde de redevoering van den heer Jottrand *in extenso* op te nemen, gelijk het vroeger geweigerd had de berichten op te nemen die wij het toestuurden. De handelwijze van die Courant hadde den heer Jottrand een staaltje moeten geven van de onpartijdigheid zijner beste vrienden.

Wat het derde punt betreft; het spijt ons dat een man als de heer Jottrand zoo lichtzinnig dergelijke beschuldigingen uitbrengt. Welhoe, de bureelen waren op eene wijze sa-

mengesteld die de catholieken niet kon bevallen? Maar hield de heer Jottrand dan de oogen gesloten toen hij in de tweede afdeeling zetelde en sprak en daar voor hem zag zitten de HH. Serrure, voorzitter, Vreede en Rolin-Jacquemijns, ondervoorzitters, Noordziek en Wouters, secretarissen. Waren alle denkwijzen niet onpartijdig in dat bureel, waar het vooral op denk wijzen aankwam, vertegenwoordigd? Dat de spreker weinig bijval verwierf, dat zijne zienswijze bestreden werd en hij door de gebrekkige kennis onzer taal buiten staat was ze zoo krachtig te verdedigen als hij zou gewenscht hebben, dat kan niemand ter wereld en voorzeker de *faiseurs* van het Congres niet verhelpen. Wat het verdwijnen der priesters betreft, dat de heer Jottrand plaatst op den eersten dag, ik zal mij veroorlooven hem te vragen hoe het komt, dat de priesters die na den eersten dag niet meer verschenen zijn, den derden dag nog konden verjaagd worden door het gedicht van den heer de Geyter, dat gelezen werd één uur voor het sluiten van het Congres en dat volgens de eenparige verklaring aller katholieke dagbladen die de zaak besproken hebben, voor uitwerksel had de priesters die in de zaal aanwezig waren, te doen uitgaan om niet meer weder te komen. (1)

(1) Ziehier wat wij lezen in het Verslag der maatschappij 'Met Tijd en Vlijt' nopens den indruk dien het Congres op de twee afgevaardigden van het Studenten-genootschap der Catholieke Hoogeschool, waarvan de eene priester was, gemaakt heeft: 'Eindelijk wat zullen wij zeggen van die groote vereeniging, die, den 19 van oogstmaand, te Gent gehouden wierd en welke, zoo als haar programma luidde, voor doel had - met strenge eerbiediging der tegenwoordige staatsverdeelingen - het behoud en de versterking der Nederduitsche volkseenheid te beoogen? Ziet hier den indruk die onze vertegenwoordigers, de eerw. heer Schuermans en A. Fredericq, student, er hebben van mede gebracht. Belangrijke vraagpunten onzen taalstrijd rakende werden er verhandeld en opgelost; menigvuldige schikkingen werden er ook nog genomen om de studie der Nederlandsche taal-letter- geschied- en oudheidkunde te bevorderen en de *boekhandelsbetrekkingen* (?) tusschen Noord en Zuid te vergemakkelijken. In een woord, het IX^{e} Nederlandsch letterkundig Congres is aan zijn programma getrouw gebleven en zal, wij zijn er van overtuigd, zoo als de vorige Congressen, die reeds de eenheid der Nederlandsche taal, die te lang in vlaamsch en hollandsch verdeeld scheen, door de uitgave van het groot Woordenboek, duurzaam mochten bevestigen, schoone vruchten dragen en voorttelen. Jammer maar dat een zeker iemand daar alweer met het liberaal en klerikaal spook moest voor den dag komen, om met zijne godsdienstlasterende taal dit echt onzijdig terrein te bezoedelen en aldus de edele pogingen die er aangewend wierden om onzen stam te verheffen, eenigszins te verlammen. Toch zou het nauw gezet zijn voor een ongelukkig woord van een enkelen eene gansche vergadering verantwoordelijk te maken die, voor de overgroote meerderheid, in geenerlei wijze met den spreker instemde.'
Het zij mij toegelaten hier op te merken dat de twee laatste volzinnen een *hors-d'oeuvre* uitmaken, dat ik niet zonder reden aan den opsteller van het verslag toeschrijf, welke opsteller het Congres niet bijwoonde.

Maar aangenomen nu nog dat de bewijzen van den heer Jottrand iets bewijzen en dat de inrichting van het Congres eene samenzwering van het Gentsche liberalismus ware, welk was dan het doel van het complot? Want het zou moeilijk zijn aan te nemen dat het alleen gesmeed was om aan den heer Jottrand de gelegen heid te geven het teontdekken en te veropenbaren.

Laat ons zien wat de heer Jottrand verder van de handelwijze der Gentenaars en inzonderheid der anti-Vlaamschgezinde liberalen zegt.

Hij, die op zoo behendige wijze te Gent gelokt werd was er ooggetuige van den zegepraal der Moedertaal. De burgemeester, die lijkredenaar onzer taal, gelijk de heer Jottrand hem zoo geerne afschildert, boog den nek en aanbad wat hij vroeger verbrijzeld had, de *Journal de Gand deed amende honorable*, de Gentenaars die aan de bureelen zetelden noodigden den heer Jottrand op hunne feestmalen uit, waar niets hem trof dan de heuschheid vanden gastheer en de beleefdheid der gastvrouw, die zoo wel onze taal tot hare genoodigden sprak. Overal vond hij welwillendheid en wellevendheid.

Hadden de samenzweerders misschien plan hem onder den overlast der bewijzen van genegenheid te doen bezwijken?

Misschien wel, want volgens de bekentenis van den heer Jottrand, zal het Congres voor onmiddellijk gevolg hebben dat zich de burgemeester van Gent en gansch het gemeentebestuur tot het Vlaamsch bekeeren! Wonderlijke uitslag en die in alle geval zou toonen, dat de samenzweerders nog zoo geene booze plannen smeedden en zoo slecht niet gerekend hadden.

Jammer maar dat zoowel de uitslag als al wat er toe leiden moest eene zuivere hersenschim is. De heer de Kerchove heeft met zijnen titel van eerevoorzitter van het Congres ook zijne tijdelijke Vlaamschgezindheid afgelegd en behoudt nog enkel de eenige hoedanigheid, die hem dan ook alleen tot dit eereambt kiezen deed, die van Burgemeester der stad, waar het Congres vergaderde.

Maar zoo alle Vlamingen zonder onderscheid tot het Congres uitgenoodigd zijn, zoo zij daar heusch en voorkomend bejegend werden, zoo zelfs die personen welke aan de Vlaamsche zaak vijandig waren, zich geweld hebben aangedaan om hunne gasten welwillend te ontvangen, zoo er geene bom nadien geborsten is en het Congres zelfs eenen gunstigen invloed in Gent schijnt uitgeoefend te hebben, dan vragen wij, waarin en waarom bestond de samenzwering en welk kwaad heeft zij gesticht?

De heer Jottrand zal ons het antwoord daarop wel schuldig blijven.

En dan ook achten wij het onnoodig te vragen: noem ons de samenzweerders; want klaar blijkt het dat zij ontstaan zijn in de verbeelding van den heer Jottrand, die ze gewapend uit zijn brein in het leven riep om zich het genoegen te verschaffen er eene lans tegen te breken en ze te verslagen zonder dat iemand voor die hersenschimmige smeders van hersenschimmige complotten partij trok.

Of men zich geen onschuldiger genoegen zou kunnen verschaffen; of men geen ander *declamatio* zou kunnen vinden als men zich dan toch wil oefenen in het opstellen van pleidooien - dit is eene andere vraag.

Ik voor mij vind het weinig geschikt om eendracht te stichten, diegenen waarvan men getuigt dat zij geene poging onbeproefd lieten om die eenheid van werking tot stand te brengen, zelve later van partijschap of medeplichtigheid daaraan te beschuldigen.

Ik vind het weinig eerlijk van eene partij, te beginnen met zich te onthouden in het deelnemen aan eene vergadering en dan later aan die vergadering te verwijten, dat alle gezindheden er niet evenzeer vertegenwoordigd waren.

En eindelijk vind ik, dat wij ons al te lang hebben bezig gehouden met het bestrijden van aantijgingen, die onvatbaar zijn of in stof vergruizelen, wanneer men ze vatten wil. Wat ik het meeste echter betreuren zou ware, dat die aanvallen iemand moesten verhinderen in het medewerken tot het grootsche doel der Congressen, die niet zijn noch zijn mogen een middel om de eigenliefde van dezen te streelen, een krijt om bijzondere wrokken van genen te koelen, maar een strijdperk waarin taalbroeders vergaderen, die voor doel hebben het behouden en het oprechten van hun zedelijk vaderland dat in gevaar is.

Het IX^{e} Congres, dat op zulke behendige wijze als de voortzetting der voorgaande Congressen was willen beschouwd worden voor wat betreft de dagen waarop het moest plaats hebben, wilde het echter niet bij die uiterlijke overeenkomst laten blijven; het had voor ernstig doel genomen de werking der acht eerste voort te zetten en zelfs zoo mogelijk eene nieuwe ontwikkeling en doelmatigere aanwending aan hunne levenskrachten te geven.

Met dit doel was het dat, bij afwijking van wat vroeger plaats gegrepen had, de leden niet meer gezamenlijk in éene vergaderzaal bijeenkwamen, maar dat zij des morgends in drie afdeelingen werden gesplitst, waarin afzonderlijk de verschillige hoofdpunten van het programma besproken werden.

Die punten waren evenals de datum der zittingen bijzonder geschikt om de minder klaarzienden in den waan te

brengen, dat het tegenwoordige Congres een opvolger der vorige zou zijn.

Behalve de afgehandelde vraagpunten, zooals die van het Woordenboek en de spelling, werden hier de nog niet uitgeputte voortbesproken, en zoo kwamen achtervolgens de quaestiën van het onderwijs, van het tooneel, van de uitspraak, van het zegelrecht en van de bestendigheid der uitvoerende afgevaardigden aan de dagorde.

Het dunkt ons dat het minder of meerder nut door het IX^{e} Congres opgeleverd, kan afgemeten worden naar de stappen, die het, in vergelijking met de voorgaande vergaderingen, aan deze verschillige quaestiën heeft doen afleggen. Daarom zal het noodig zijn de werkingen nopens die vragen samen te vatten, liever dan ze volgens den tijd of de plaats waar zij besproken werden te behandelen.

Twee punten zooals wij zegden, waren van de dagorde verdwenen: het Woordenboek en de spelling; niet zoo zeer verdwenen echter dat er geen spoor meer van overbleef.

Zoo zien wij dat als volledigingvan het taalkundig Woordenboek het opstellen van een wijsgeerig Woordenboek dit maal werd ter spraak gebracht. De zaak echter schijnt ons van al te bespiegelenden aard dan dat het geraadzaam zou kunnen geacht worden ze tot onderwerp eener bespreking op openbare vergaderingen aan te bevelen. En dit scheen ook de meening der aanhoorders van de proeve door den heer van Geertruyen geleverd; niemand verlangde het woord er over te voeren en de zaak bleef te recht daarbij.

Wat de spellingquaestie betreft, aan deze werd met beter gevolg eene nieuwe uitbreiding gegeven. Men bracht ter sprake de wijze waarop de namen van steden en dorpen moeten geschreven worden. De heer van Lennep trok de aandacht der vergadering op de gebrekkige kennis die onze schrijvers van de Nederlandsche namen van vreemde plaatsen nog bezitten. De heeren Ternest en Heremans onderzochten de vraag, op welke wijze de namen onzer gemeenten dienen geschreven te worden. De eerste streed voor de

schrijfwijze door de woordafleiding aan de hand gedaan en verklaarde zich tegen het behouden van zooveel versteende overjaarsche namen als er op onze landkaarten prijken. De heer Heremans was het over het algemeen met hem eens, hij wilde alleen de schrijfwijze naar de afleiding in zooverre beperken dat men niet afbreken zou met de geijkte uitspraak, wanneer deze verandering verwarring zou kunnen veroorzaken; hij waarschuwde ook tegen al te gewaagde afleidingen en raadde de onthouding aan in gevallen, waar twijfel bestaat.

Wij stemmen ten volle in met het gevoelen der beide sprekers en hopen ook dat de goedkeuring door het Congres verleend aan de zienswijze van den eersten, gewijzigd door de opmerkingen van den tweeden, haren invloed door de Nederlanden zal doen gevoelen.

Dit vraagpunt werd voor de eerste maal het programma gebracht en wij vermeenen dat er voor lang het laatste woord over gezegd werd.

Ook oude vraagpunten werden ernstiger dan ooit behandeld. Op den eersten rang staat de quaestie van het onderwijs. Wij hebben gezien hoe gebrekkig dit belangrijk vraagpunt vroeger behandeld werd, wij hebben den staat van verval betreurd, waarin zoowel in Noord als in Zuid-Nederland het onderwijs der moedertaal zich bevindt, en daarom ook verheugde het ons te zien, hoe ernstig deze verwaarloosde zaak opgenomen en besproken werd. Vier sprekers waren meer bepaald aangeduid om het woord er over te voeren, namelijk de heeren de Beucker en Lenaerts van Antwerpen, Meganck van Assenede en Pieron van Goor. Van dezen laatsten spreker kwam ons het doodsbericht toe enkele dagen voor de opening van het Congres; de voorlaatste werd verhinderd bij gebrek aan tijd zijne redevoering uit te spreken. Maar niettegenstaande dit ontvallen van twee sprekers werd aan het onderwijs al het belang gehecht, dat het verdiende op te wekken.

De vraag kwam eerst ter spraak in de tweede afdeeling, waar zij niet te huis behoorde. Daar had de heer Jottrand

als het geschiktste middel om de moedertaal uit hare vernedering op te beuren gewezen op eene uitbreiding van het kiesrecht in België.

Hierop werd door den heer Vuylsteke de aanmerking gemaakt en in het breede ontwikkeld dat de redding onzer zaak niet zoo zeer te zoeken is in het uitbreiden van het kiesrecht dan wel in het verbeteren van het Nederlandsch onderwijs. Deze verbetering zou voor gevolg hebben, vooreerst de niet-kiezers waardig en bekwaam te maken om de burgerlijke rechten, die hun toch vroeg of laat ten deel moeten vallen, met kennis van zaken uit te oefenen en voorts de kiezersklas in staat te stellen onze moedertaal te leeren én ten beste van de lagere klassen te gebruiken. Te dier gelegenheid hing de spreker een uitvoerig tafereel op van ons onderwijs en duidde op den beklaaglijken toestand waarin het verkeerde. Andere leden stemden hem bij en zoo kwam men van het blootleggen der wonden tot het zoeken naar een geneesmiddel.

Twee voorstellen werden in dien zin gedaan: het eerste van den heer Noordziek, dat verworpen werd en hoofdzakelijk bestond in een verzoek aan de belgische regeering te zenden, opdat zij ‘het mocht goedvinden de binnen haar bereik zijnde middelen aan te wenden, die leiden kunnen tot het voldoen van het reeds zoo lang gekoesterd verlangen om het Nederlandsch onderwijs naar behooren te verbeteren.’ Het tweede was van den heer Schneiter en werd aangenomen; het had voor doel ‘eene Commissie uit Vlaamsche leden van het Congres te benoemen om op de volgende bijeenkomst een rapport uit te brengen over de wijze waarop het Congres zich de zaak van het Nederlandsch onderwijs zou kunnen aantrekken en welke intellectueele en materieele middelen daartoe zouden moeten worden aangewend.’ Die commissie werd niet afzonderlijk benoemd, maar hare taak werd opgedragen aan de algemeene commissie belast met het uitvoeren der wenschen en besluiten van het Congres, welke bij het sluiten der laatste zitting benoemd werd en bestaan moest uit de leden welke aan de verschillige buree-

len zetelden en met der woon te Gent gevestigd zijn.

Ook in de eerste zitting, waar de vraag eigenlijk te huis behoorde werd het onderwijs breedvoerig besproken. De heer de Beucker na in de eerste algemeene vergadering eene pleidooi voor het gebruik der moedertaal in het wetenschappelijk onderwijs in het algemeen, en in de tuinbouwkunde in het bijzonder uitgesproken te hebben, vatte de maatregel waarvan hij het invoeren aanbevool in een vierledig voorstel samen.

Hij vroeg over 't algemeen: dat het Nederlandsch onder alle opzichten bij de Vlaamschsprekende bevolking op den zelfden voet zou behandeld worden als het Fransch bij de Walen;

En in 't bijzonder: 1° Dat er voor de Vlamingen eene tuinen landbouwschool zou worden gesticht, waarin al de vakken uitsluitend in de volkstaal zouden onderwezen worden;

2° Dat alle wetenschappelijk onderwijs aan de Vlaamschsprekende bevolking zou gegeven worden in het Nederlandsch;

En 3° dat de Vlaamsche soldaten, indien het onderwijs in 't leger verplichtend wordt gemaakt, dat onderwijs zouden ontvangen in hunne moedertaal;

Hij uitte den wensch dat door het Congres bij de Belgische regeering stappen zouden aangewend worden om de door hem gevraagde verbeteringen te verkrijgen. Zijn voorstel werd aangenomen en het uitvoeren daarvan aan de algemeene Commissie opgedragen.

Ook in de derde zitting der algemeene vergadering kwam een spreker, de heer Lenaerts, op de quaestie terug en deed in algemeen principepaannemen, dat het Congres den wensch zou uiten ‘dat in het middelbaar onderwijs het Nederlandsch tot het geven van onderricht in alle vakken zou gebezigd worden.’

Men ziet het, er was verwarring van bevoegdheid en bemoeiing ontstaan, de tweede afdeeling had een deel der taak van de eerste op zich genomen en de heer Lenaerts had verkozen voor een grooter publiek dan voor dat der afdee-

ling, waarin hij opgeschreven was, te spreken; maar uit de drift, waarmede zich ieder de zaak ter harte trok, bleek toch ten duidelijkste, dat het Congres het groote belang begrepen had, de moedertaal in het onderwijs te behouden, wilde men ze geen onherstelbaar verval onder het volk prijs geven.

Eene leemte ook nog is er op te merken in de genomen besluiten en het bespreken dezer, namelijk dat men zich alleen met Belgie en dan nog slechts met het Vlaamsch gedeelte daarvan bezig gehouden had, daar het nogtans blijkt dat ook in de andere deelen der Nederlanden het onderricht der Moedertaal voor verbetering vatbaar is. Niettemin was er balsem gezocht voor de ergste wonde, en het Congres had op verre na den tijd niet verloren, dien het aan deze opspeuringen besteed had.

Eene quaestie, welke nog minder aangeraakt was dan het onderwijs werd nog verder dan deze doorgedreven; namelijk de vraag van het zegelrecht, die na slechts terloops op de vorige Congressen genoemd te zijn, hier in haren geheelen omvang besproken en voor zoo verre het in de bevoegdheid van de vergadering lag, afgedaan werd.

In de derde afdeeling las de heer Maurits van Lee eene merkwaardige verhandeling over deze vraag voor, waarin hij toonde en met cijfers staafde, hoe drukkend dit recht in het algemeen was en hoe bijzonder drukkend het op de Nederlandsche dagbladpers woog. De buitengewone bijval, die den spreker te beurt viel, toonde hem, dat men het met zijne zienswijze over het gewicht der behandelde vraag eens was. Ook werd er over zijn werk door het bureel verslag geleverd aan de algemeene vergadering, welke zich dan ook de zaak aantrok en besloot, dat overeenkomstig het voorstel van den heer van Lee aan de regeering van Nederland een vertoogschrift zou gezonden worden, vragende, dat het zegelrecht op de dagbladen zoude afgeschaft worden.

Dit vertoogschrift, opgesteld door den heer Woudrichem

van Vliet, werd zoohaast het ter tafel gelegd was met talrijke handteekens bekleed en den dag na den afloop van het Congres den minister van financiën van Nederland toegezonden. Een ander lid der vergadering had zich belast, kosteloos de memorie van den heer van Lee, het vertoogschrift en de debatten over de geheele zaak te drukken en te verspreiden. Dit gebeurde eveneens en eene maand nadien kon geheel Nederland kennis nemen van de besluitsels van het Congres en de beweeggronden waarop deze gesteund waren.

Spoediger werd er wel zeker nimmer deugdelijker werk afgedaan. Hopen wij nu slechts dat het land het voorbeeld van het Congres volgen zal en door zijne belangstelling bewijzen, dat het er evenzeer aan houdt dat een dwarsboom geslagen over de baan der gedachten en tusschen het verstandelijke verkeer der beide landen gesloopt worde.

Niet minder dan op de twee vorige punten werd de aandacht van het IX^{e} Congres gericht op eene vraag, die wij telkens zagen herhalen op de programma's der Congressen en telkens zonder eenigen merkwaardigen uitslag onafgehandeld blijven.

Het is het Nederlandsch Tooneel; eene vraag zoo belangrijk dat een iegelijk er zich om bekreunt en naar de oplossing zoekt, zoo moeielijk dat nog niemand een geschikt antwoord heeft gevonden. Ook dit maal werd zij gesteld en besproken maar bleef zonder voldoende oplossing. De reden daarvan is dan ook niet-wijd te zoeken. Het tooneel is eene bijzondere onderneming en moet volgens velen het blijven. Bijzonderen door redeneering overhalen om van hun eigen belang, of wat zij als zoodanig beschouwen, af te zien ten voordeele van het algemeener nut van kunstsmaak en beschaving, valt moeielijk te verkrijgen en kan in alle gevallen slechts dan verhoopt worden, wanneer de algemeenere gedachten door den tijd en door het onderzoek bij velen doorgedrongen zijn. Onbetwistbaar is het dus een wenschelijk iets dat de belangstellenden in de zaak de aandacht en den ijver niet verkoelen laten en onder dit opzicht bewees het Congres

een waren dienst zoo breedvoerig de tooneelvraag te behandelen, al kwam men dan hier zoo min als elders tot eenen bevredigenden uitslag.

Vijf sprekers waren aangeduid om de quaestie te behandelen. Twee hunner, de HH. Hiel en Versnaeyen, zouden spreken over den grond der zaak, drij andere, de HH. Hermans, van 's-Hertogenbosch, Schubart en Dodd over punten, welke er mede in verband staan.

De HH. Hiel, Versnaeyen en Dodd, die het meest beloofd hadden, namen het woord niet en de discussie werd geopend naar aanleiding van de voordracht des heeren Schubart over het doel en de werkingen van het Nederlandsch Rederijkersverbond opgericht te Utrecht.

Spreker meende in de opbeuring dier aloude vereenigingen een middel te vinden ter verbetering van het huidige tooneel. Hierin werd hij bijgestemd door den heer Delcroix, die zelfs het voorstel deed het rederijkersverbond over gansch Nederland uit te breiden.

Hierop drukte de heer Vuylsteke de meening uit, dat, wat die genootschappen ook in vroegere tijden voor nuts gesticht hadden, zij tegenwoordig niet meer in staat waren ernstige diensten te bewijzen; dat bijgevolg elders de middelen moesten gezocht worden om het tooneel uit zijnen staat van verval op te rechten. Wat spreker reeds gedaan had voor het onderwijs, deed hij nogmaals voor het tooneel. Hij hing een uitvoerig tafereel op van den ellendigen toestand waarin het verkeerde, en bewees dat het kwaad te vinden was zoowel in het gemis van goede oorspronkelijke stukken als in het gebrekkige der opleiding van de tooneelisten en het onvoldoende hunner bezoldiging.

Om die kwalen te keer te gaan stelde hij verschillige maatregelen voor, waarvan het Congres de uitvoering aan de regeering zou vragen.

Die voorstellen waren van den volgenden inhoud:

1° Dat een adres zal gestuurd worden aan de Noord-Nederlandsche Regeering, ten einde ook aldaar het in Zuid-Nederland bestaande premiestelsel in te voeren; alsdan

zouden de oorspronkelijke stukken, onverschillig of zij door een Zuid-Nederlander of een Noord-Nederlander gemaakt zijn, tot de premiën toegelaten worden.

2° Dat aan beide Regeeringen zal gestuurd worden een adres, vragende in beide landen volledige tooneelscholen in te richten, waarin alle vakken behoorende tot de tooneelkunst daaronder muziek en zang begrepen, zullen worden onderwezen.

3° Dat de wensch uitgedrukt worde, dat in Zuid-Nederland het Nederlandsch tooneel op gelijken voet en in gansch gelijke voorwaarden zou gesteld worden als het fransch tooneel.

Schrijver dezes stelde na hem voor meer bepaald aan de regeeringen der groote Vlaamsche steden te vragen dat zij voor het Nederlandsche tooneel zouden doen wat zij reeds lang voor het Fransche deden, namelijk ook aan het eerste een geschikt lokaal verleenen, dat aan eenen bestuurder door de stad benoemd zou afgestaan worden.

De Zuid-Nederlandsche leden verklaarden zich over het algemeen gunstig aan de ambtelijke tusschenkomst, de Noord-Nederlandsche verklaarden er zich eenparig tegen. Zij verwachtten meer van de inmenging van bijzondere personen of maatschappijen.

Toen den volgenden dag gestemd werd over de verschillende voorstellen was de heer Vuylsteke afwezig en bevond er zich niemand om de verdediging der maatregelen door hem aanbevolen, op zich te nemen. Het voorstel des heeren Rooses werd in dezelfde zitting aangenomen.

De uitslag der lange discussie was onbeduidend indien men alleen de genomen besluiten nagaat; maar als men overweegt hoe breedvoerig de grond der zaak besproken werd, hoe klaar de verschillige meeningen over de redmiddelen uiteengezet werden, dan mag men het ergerust voor houden dat in geen vorig Congres zooveel gedaan werd voor het tooneel, en dat er geen zoo geschikt was om aanleiding te geven om in het vervolg nog meer te doen.

De schoolquaestie zal door het verslag dat er moet ge-

maakt worden voor het volgende Congres, daar noodzakelijk verrijzen, wij hopen wel dat dit ook het lot zijn zal van de tooneelvraag en dat het bestudeeren dezer wel het geschiktste middel zal verschaffen om tot de oplossing te geraken, zoo die oplossing ergens te vinden is.

Tot de bemoeiing van de derde afdeeling, waarin de twee vorige punten behandeld werden, behoorde ook de uitspraak. In het vorige Congres, zoo als wij het reeds gezien hebben, bracht de heer van Lennep die zaak ter tafel. Na den afloop van het Congres werd hij zelve met de heeren Hofdijk en de Bull belast een rapport uit te brengen over de geschikte middelen om eene zuivere beschaafde uitspraak der taal meer algemeen te maken.

Dit verslag werd door den heer van Lennep nedergelegd in den loop van de tweede zitting der derde afdeeling, toen er spraak was van het tooneel en er ter loops gewezen werd op de onbeschaafde uitspraak aldaar heerschende. De Commissie uitte den wensch dat 'voortaan kuratoren der Hoogescholen en Bestuurderen van alle inrichtingen van onderwijs, de zangscholen inkluis, de zuivere en beschaafde uitspraak der taal zullen bevorderen door aan het taal- of zangonderwijs wel bepaald de uitspraakleer te verbinden en daartoe de hulp en voorlichting van bevoegde mannen van erkend gezag in te roepen; zoodat niet slechts als tot heden de zuivere taalregels alleen worden nagevorscht en geleeraard, maar ook de ware en beschaafde uitspraak een deel van het onderwijs uitmake; een wezenlijk deel, waarvan de beoefening en het recht verstand op alle examina gevorderd wordt.'

De heer van Lennep droeg dit verslag niet voor, maar legde het enkel ter tafel, zoodat het niet te verwachten was dat er discussie over dit belangrijk stuk ontstaan zou, maar integendeel te voorzien dat het verslag op last van het vorige Congres opgemaakt, alleen voor de Handelingen dienen zou en de zaak zelve er zou door geleden hebben.

Gelukkiglijk moest het punt nog door anderen besproken worden en namelijk door den heer Arents van Turnhout,

die de volgende stelling verdedigde: ‘de eenheid van spelling aangenomen zijnde moet, tot bevordering der beschaafde taal, in al de scholen van Vlaamsch Belgie dezelfde uitspraak aangeleerd worden.’

Zooals men hooger zag nam de heer van Lennep aan, dat de zuivere uitspraak uit den mond of naar gezag van bevoegde mannen kon vastgesteld worden en hield hij zich dus ook niet bezig met het zoeken naar wat hij als gekend aanzag. De heer Arents stelde de vraag anders en hield het voor noodzakelijk dat men elkander voorafgaandelijk verstaan zou omtrent de ware regels der uitspraak. Eene langdurige discussie greep hierover plaats. De Zuid-Nederlandsche leden met den heer Conscience aan het hoofd verlangden over het algemeen, dat er uit verschillige gewesten taal- en letterkundigen zouden benoemd worden om tot eene algemeene uitspraak te geraken en met eenparige goedkeuring der vergadering werden daartoe benoemd de heeren Heremans, Ternest, van Beers en Arents. Ook voor Noord-Nederland wilde men leden aanduiden, die voor hun land de taak zouden op zich genomen hebben, maar de twee leden hiervoor aangeduid, de heeren Beets en Mees, waren van gevoelen dat zoo iets bezwaarlijk door algemeene regels kon voorgeschreven worden, en dat zij er geen grootkwaad in zagen dat ieder iets van zijnen gewestelijken tongval behield. Zoo kwam het voor de Noord-Nederlanders tot geene beslissing en werd de zaak verzonden naar de algemeene vergadering. Niemand echter nam het op zich ze daar te bespreken en zoo bleef zij half afgedaan en alleen geregeld voor wat Zuid-Nederland betreft. Laat ons echter hopen dat zij hier niet zal verwaarloosd worden en dat de ijver waarmede de reeds aangestelde leden zich van hunnen plicht zullen kwijten ook aan de Noord-Nederlanders het besluit zal doen nemen krachtdadig mede te werken om ook op dit terrein de gewenschte eenheid te verkrijgen.

Zooveel te meer bestaat die hoop daar al spoedig na het Gentsche Congres een der meest geachte Noord-Nederlandsche leden zich bezig hield met het navorschen over

het punt der uitspraak en den uitslag zijner opzoekingen mededeelde in een Zuid-Nederlandsch tijdschrift. (1)

De bespreking van zoo gewichtige onder werpen als het onderwijs, het tooneel, het zegelrecht en de uitspraak en de besluiten hieromtrent genomen vormden de hoofdzakelijke werkzaamheden van het IX^{e} Congres. Nog andere belangrijke vraagstukken die echter tot geene stellige oplossing konden leiden maar niettemin in overeenstemming waren met den geest der Congressen, werden er verhandeld. Zoo om niet te gewagen van de discussie over de schrijfwijze der plaatsnamen waarvan wij reeds spraken, moeten wij nog vermelden: de discussie over het behouden van de verbuigingsvormen, aangevangen door den heer Ternest, en de verhandeling van den heer te Winkel over de vraag of men het Nederlandsch uit andere dialecten kan onderscheideu in de overgeblevene schriften der vroegste middeleeuwen; het voorstel van den heer Rolin-Jaequemijns voor doel hebbende te doen besluiten dat voortaan de Congressen niet enkel letterkundige, maar ook maatschappelijke quaestiën zouden behandelen; de keurige toespraak van den heer Beets over het nut dat ongeletterden in de letterkunde stichten; de merkwaardige en sterk toegejuichte voordracht van prof. Vreede ‘over den onuitroeibaren gemeenschappelijken volksaard in Holland en Belgie trots elke staatskundige scheiding’; de scherpe wenken van Douwes Dekker ‘over eene gepaste maat van vrijheid in het gebruik van ongewone woordvormen en zinswendingen.’ De merk waardige studiën over taal en letterkunde geleverd door de heeren de Jager, Mees, Sleeckx, Kok, ten Brink en Moltzer. De geschiedkundige bijdragen van de heeren Kern, Noordziek, C.A. Serrure, de Keghel en Boone.

Het zoude ons al te verre leiden indien wij, al ware het slechts met een enkel woord, van al deze bijdragen gewaagden, wij verzenden liever naar de Handelingen van het Congres,

(1) Zie ‘de Toekomst,’ aflev. Januari en Februari 1868. Dr. H. Kern. Eenheid van uitspraak.

die ter pers liggen en die ten duidelijkste bewijzen zullen dat, wat sommigen mogen beweerd hebben, het IX^{e} Congres voor wat betreft de belangrijkheid van het aldaar verhandelde de vorige Congressen verre achter zich gelaten heeft.

Wij spreken nog niet eens over de zuiver letterkundige lezingen aldaar gehouden, en echter waren het de heeren van Beers, Nolet de Brauwere van Steeland, de Geyter en Versnaeyen die ons daar op dichterlijke bijdragen onthaalden. Zulke lezingen schijnen ons minder in den aard der Congressen te liggen en bekwamen hier dan ook den bijval niet waarop de dichters recht hadden.

Iets waarover mij te spreken blijft is de inrichting eener Commissie belast met het verwezentlijken en uitvoeren der wenschen en besluiten van het Congres. Zooals het aangeduid was op het programma der werkzaamheden zou er door den heer J. Vuylsteke een verslag geleverd worden over het voorstel door den verslaggever en consoorten te Rotterdam gedaan om ‘in ieder Congres bestendige Commissiën te benoemen gelast met de uitvoeringder genomene besluiten.’

Ongelukkiglijk werd de verslaggever verhinderd het verwachte voorstel te doen en het Congres ging scheiden zonder zich met die belangrijke vraag, waarvan grootendeels de vruchtbaarheid der vereeniging afhangt bezig gehouden te hebben. Om dit te voorkomen deed de heer de Maere, voorzitter, het voorstel de Gentsche leden, die deel maakten van de verschillige bureelen tot uitvoerende Commissie te benoemen, iets waar de vergadering in toestemde.

Zoodat voor de eerste maal die uitvoerende Commissie waar immer van gesproken werd, welke soms wel aangeduid maar nimmer werkzaam geweest was, samengesteld werd uit diegenen die bewezen hadden, dat zij belang stelden in het gelukken der zaak.

Wij achten ons dan ook gelukkig te kunnen mededeelen dat zij zich niet onttrokken hebben aan de hun opgelegde taak, maar zich ernstig bezig houden met ze uit te voeren.

Wat men van hen verwachten mag en kan is tweederlei: ten eerste, dat zij de verzoekschriften zenden welke in de verschillige vergaderingen gestemd werden, en tweedens, dat zij over de besprokene en niet afgehandelde vragen verslagen leveren, opdat deze dienen zouden tot uitgangspunt der discussiën gedurende de volgende bijeenkomst. Wij koesteren de vaste hoop dat zij zich aan geen dier beide gedeelten zullen onttrekken en dat hun de medewerking van niemand die belang stelt in het welgelukken der Congressen, zal ontzegd worden.

Het aanstellen van dergelijke Commissiën mag dus aangezien worden als eene zaak zonder ernstige bezwaren, het vervolg zal er het nut van leeren en het tot eene gewoonte en vaste instelling maken.

Het nut dat er moet uit voortvloeien is onbetwistbaar; zij zullen de natuurlijke band zijn, die de nu verbrokkelde werking der Congressen verbindt, en de uitvoerende macht die de besluiten der wetgevende vergadering tot stand brengt; zij zullen het nog zijn die verslag maken over de reeds besproken en nog niet afgedane vragen en aldus zorgen dat eene volgende vergadering het werk herneme en voortzette waar het de voorgaande gelaten heeft. De eenheid, die tot hiertoe ontbroken heeft, de doordrijvende macht, die niet toelaat dat iets verwaarloosd of vergeten worde, zal door deze instelling in het leven geroepen worden en alzoo aan de Congressen een werkdadig leven en een praktisch nut verschaffen, die zij tot hiertoe al te zeer gemist hebben.

En dit is niet de eenige nuttige maatregel van huishoudelijke orde dien wij aan het jongste Congres te danken hebben; ook de afzonderlijke werking in verscheidene afdeelingen is daar voor de eerste maal beproefd. Wel is waar werd die maatregel niet met volledigen goeden uitslag bekroond en bleek het zelfs dat hij eigenaardige bezwaren opleverde, maar daardoor juist dat die bezwaren aangewezen zijn, wordt het mogelijk en zelfs gemakkelijk ze in het vervolg te voorkomen.

De verdeeling in verscheidene vergaderingen welke

'smorgens afzonderlijk zetelden en des namiddags zich in eene enkele vereenigden, had voor goed gevolg dat er meer werk vroeger afgedaan werd en voor slecht gevolg dat niet ieder in alles zijne hulp leenen kon. Meer nog - en dit was de zwakke zijde van het Congres, die men dan ook met recht deed uitkomen - meer nog, zeggen wij, moest men betreuren dat tusschen de werkzaamheden der verschillige afdeelingen en der algemeene vergadering geene regelmatige betrekkingen bestonden, zoodat vragen die behandeld waren in de afdeelingen, in de algemeene vergadering of wel in het geheel niet ter sprake kwamen of wel niet genoegzaam begrepen en dus ook niet voldoende opgelost werden.

Dit was het geval met de quaestie van het onderwijs waarvoor verwarring plaats vond; dit gebeurde eveneens voor de uitspraak die in haren tocht van de 3e afdeeling tot de algemeene vergadering zoek geraakte.

Maar die moeielijkheden schijnen ons gemakkelijk te voorkomen. Met de vragen klaar voor te stellen op het programma, de werkzaamheden der afdeelingen nauwkeurig te beschrijven en te zorgen dat er een regelmatig verkeer tusschen de bijzondere en algemeene vergaderingen plaats grijpt; met aan de algemeene vergadering alleen het recht van beslissing over te laten, denken wij deze bezwaren zeer gemakkelijk en zeker uit den weg te ruimen.

Eens dat de moeielijkheden aan de nieuwe inrichting verbonden, opgelost zijn, eens dat de Congressen zich ijverig en moedig op de goede en korte baan naar het ernstige en verheven doel gesteld hebben, zullen zij meer en meer degelijk nut stichten en minder en minder den naam verdienen van woordenkermissen dien men hun wel eens gegeven heeft.

Ook bleek het reeds op het laatste Congres dat er eene gunstige ommekeer in dien zin plaats gegrepen had; terwijl er vroeger weinig of niet gediscuteerd werd en men er zich al te dikwijls bepaalde tot het aflezen van op voorhand bereide redevoeringen van zuiver taal- of letterkundig be-

lang, was het integendeel de discussie die hier overheerschende was.

Geen enkel der door ons herdachte punten was er dat geene min of meer grondige bespreking uitlokte. Ook deze nieuwe invoering dient in het belang der zaken als eene overlevering waaraan men trouw blijft, aan de volgende vergadering overgemaakt te worden.

Iets zal hierdoor lijden, namelijk de zuiver letterkundige voordrachten zooals de bespiegelende gedichten of het beschouwen van dichters als zoodanige; trouwens op het laatste Congres merkten wij reeds aan dat de aandacht voor zulke lezingen, hoe verdienstelijk zij dan ook waren, merkelijk verzwakt was; maar niemand zal dit voorzeker betreuren, zelfs niet de dichters, die er niet bij winnen kunnen met zooveel verstrooidheid aanhoord te worden.

Zij zoowel als de andere leden zullen verstaan dat in de Congressen er nog tijd te kort schiet ter oplossing van ernstige vragen en dat het alleen deze zijn welke onverdeeld de vertegenwoordigers van Noord en Zuid mogen bezig houden, willen de Congressen worden wat zij zijn moeten en tot hiertoe nog niet genoeg waren: de raadzaal waar de gezamenlijke belangen der broederlanden besproken worden, het werkhuis waar de band moet gesmeed worden die Noord en Zuid zedelijk vereenige.

III.

Bij de sluiting van het 9e Congres werd er aangenomen dat het volgende zou vergaderen te 's Gravenhage. Nadere inlichtingen stellen ons dan ook in staat mede te deelen dat de voorloopige werkzaamheden reeds aangevangen zijn en dat het tijdstip der bijeenroeping bepaald is op 31 Augusti, 1 en 2 September 1868.

Zoo is dan ook het voorstel, vragende dat de Congressen jaarlijks en niet om de twee jaren zouden vergaderen verwezentlijkt. Deze laatste beslissing eveneens bij het afscheid

te Gent genomen, zal met voldoening vernomen worden door al diegenen welke verlangen dat de bemoeiingen der Congressen zoo uitgebreid en zoo doortastend mogelijk zijn. En dit kunnen zij alleen worden wanneer de werkzaamheden van de eene vergadering aan die van de opvolgende gehecht en verbonden worden op zulke wijze, dat de indruk, die het eene Congres gelaten heeft niet gansch verdwenen zij op het oogenblik dat het andere begint, en dat de aandacht gespannen en onafgebroken gericht blijve op de besproken punten.

In der waarheid, wil men dat de Congressen alleen dienen tot uitstalling van personen of tot gelegenheid om letterkundige voordrachten te houden, dan zou men er zich kunnen bij bepalen slechts zoo dikwijls elkander weer te zien als het noodig is om met de jongeren kennis te maken en de ouderen niet uit oog en hart te verliezen. Maar wil men dat de Congressen hunnen invloed ook elders dan op zuiver letterkundig gebied laten gevoelen, dat zij inderdaad gunstig en krachtig werken tot de toenadering van Noord en Zuid, dan moet men ook willen dat zij zoo dikwijls mogelijk plaats grijpen, dan moet men het ernstige van de werking in verband brengen met het ernstige van het doel.

‘Dit doel dat eenheid heet in 't nationaal bestaan’ is zoo als wij het reeds zegden op verre na niet bereikt. Niet alleen is Noord-en Zuid-Nederland nog stoffelijk gesproken vreemd aan het broederland, maar zedelijk ook is de splitsing nog immer gapend. De samenwerking van schrijvers uit beide landen is op letterkundig en wetenschappelijk terrein onbeduidend: wel verschenen er jaarboeken en tijdschriften die de woorden Noord en Zuid voor titel hadden, maar woorden alleen waren het; de boekhandel is slechter ingericht tusschen België en Nederland dan tusschen ons land en Frankrijk of Duitschland; buiten eenige letterkundigen kent ons volk beter de lettervruchten van Parijs, de wetenschappelijke boeken en de kunstwerken van Duitschland dan van onze taalverwanten; het onderwijs heeft niets gemeens in de twee landen, dan dit eene punt misschien dat de moeder-

taal van weerszijde verwaarloosd wordt; ons tooneel wordt door verschillende wetten beheerscht en zoo het al eens voorvalt dat een tooneelist de grenzen overstapt, dan is het tot hiertoe ongehoord dat ook een tooneelstuk het zoo verre brenge, en dan blijft nog altijd de opvoering van slecht verdietschte fransche stukken de wijze, waarop een speler toonen kan dat hij zich zoowel ten Noorden als ten Zuiden van Rozendaal te huis bevindt.

Dit is de toestand waarin wij ons bevinden. Bewustzijn bij eenieder dat toenadering hoogst noodzakelijk en allervoordeeligst is en, verwaarloozing der middelen welke er ons zouden kunnen toe leiden of vadsigheid om die middelen ter hand te vatten.

Ik wil het niet heeten onwetendheid van de wijze waarop men het doel bereiken kan; eenieder acht ik genoegzaam overtuigd dat de Congressen, die de baan gebroken hebben, ook het geschikte middel zijn om op dien weg snel en krachtig vooruit te gaan. De eenmaking der taal, welke zij reeds bewerkt hebben, de weg dien zij aan andere belangen reeds hebben doen afleggen, de gewoonte welke er tusschen mannen van beide landen ontstaan is zich daar regelmatig te vergaderen, alles bewijst indien iemand er aan twijfelen kon, dat de Congressen moeten blijven voortbestaan en dat men, verre van hunnen invloed te verzwakken of te betwijfelen, integendeel hunne uitbreiding moet ter harte nemen en zorgen vooral dat het nuttige, het praktische belang niet ten minste uit het oog verloren wordt.

Voor Noord en Zuid is zoowel het doel als het nut der Congressen van het grootste gewicht. Het Noorden heeft er een stoffelijk en zedelijk belang bij eene bevolking van 2 ½ millioen menschen die zijne taal spreken niet te verwijderen noch te laten vervreemden, maar de verstandelijke en letterkundige betrekkingen zoo nauw mogelijk toe te halen. Immers daargelaten wat eene beschaving erbij wint eerder van 6 millioen dan van 3 ½ millioen menschen uit te gaan en op even zoovele te werken, daargelaten het voordeel voor Noord-Nederland van zijne merkt voor letter- en [...]

vruchten om de helft te vermeerderen, moet het nationaal gevoel, de liefde voor stam en bloedverwanten, alleen luid genoeg tot aller geest spreken om hun de zedelijke plicht voor te schrijven, geen deel van den stam te laten verbasteren waaraan zij zelf toebehooren, maar zoo onversaagd en onverpoosd te strijden voor het geheel houden van het zedelijke Nederland, als men dit doen zou voor het stoffelijke Vaderland.

Voor Zuid-Nederland is het belang zoo mogelijk nog grooter. Immers daar komt het er niet alleen op aan te zorgen dat taalbroeders niet vervreemden, maar daar wordt de strijd gevoerd voor eigen bestaan en eigen behoud; daar moet men tegen vreemden invloed eigen beschaving kunnen stellen; daar heeft men eerder eene markt noodig om geestproducten aan te koopen dan uit te voeren; daar verwacht men van Nederlanders die onze taal spreken zedelijke sterking en opbeuring in den strijd voor het behouden en opbeuren onzer gemeenschappelijke beschaving, die bedreigd wordt door vreemden of door Belgen die eene voor ons vreemde taal bezigen.

Nog eens, wie zal die betrekkingen aanknoopen of liever voortzetten dan de Congressen, de bevoegde vertegenwoordigers der letterkundigen van beide Nederlanden? En hoe zullen de Congressen in hunne taak gelukken zoo zij niet ernstig en nog ernstiger dan tot hiertoe het geval was doorwerken?

Maar men gevoelt alras wanneer men zich met de belangrijke vraag van het zedelijk behoud van Nederland bezig houdt, dat deze vraag u nog eene andere zijde toekeert, die zoo men zelfs lust gevoelde ze te verbergen, met nieuwe kracht en grootere klaarte zou te voorschijn komen. Het is, zoo ik het aldus noemen mag, de diplomatieke zijde van de beweging. Deze zijde, even gewichtig als de letterkundige moet tot bekroning, tot wettiging der eerste dienen.

Wij zagen reeds hoe in de zaak van het woordenboek en van de spelling, de besluiten van het Congres eerst dan hunne kracht van internationale overeenkomst verkregen,

wanneer beide regeeringen de zaak ter harte genomen hadden; wij zagen iets dergelijks zich voordoen voor den boekhandel, waarbij de internationale onderhandelingen over dit punt de wenschen van het Congres tot wetten des lands maakten.

De tusschenkomst der Noord-Nederlandsche regeering werd ingeroepen in de vraag van het zegelrecht, omdat deze slechts de wetgeving van een der beide landen kon aangaan. De aandacht der Belgische regeering zal getrokken worden op het Nederlandsch onderwijs; de beide landsbesturen, stelde men reeds voor, zouden de diploma's in het eene verkregen ook in het andere moeten geldig verklaren; ook nog voor het tooneel moet men zich tot de regeeringen wenden zoo men er wil toe komen eene tooneel-academie te stichten of het Belgisch premiestelsel tot Holland of tot de Hollandsche stukken uit te breiden. In al de gewichtige vraagpunten door het Congres verhandeld, werd dus tot de oplossing de tusschenkomst der diplomatie of der regeeringen ingeroepen.

Ik weet het, over enkele punten bestaat er tusschen de Congresleden verschil van meening, en achten sommige een officiëelen weg niet den geraadzaamsten, maar over het algemeen toch is men van gedachte dat, wil men het niet bij vrome wenschen laten, en wil men die wenschen een praktisch, een algemeen of verplichtend karakter geven, men de aangeduide baan moet inslaan.

Maar niet alleen en zelfs niet voornamelijk om deze reden gevoelt men dat het Congres eene diplomatieke beteekenis moet hebben. In de laatste jaren vooral hebben burgers van beide zijden ernstige vrees voelen ontstaan voor het stoffelijke behoud van hun vaderland; de Noord-Nederlanders en de Belgen hebben gesidderd bij de gedachte wat het lot der beide kleine en onmachtige landen worden zou, zoo een overmachtige alleen heerscher ze aan zijn gebied hechten wilde. Van lieverlede heeft men aan beide zijden de oogen geslagen op elkander en de gedachten voelen ontstaan dat de eendracht ook zwakken sterk maakt en men heeft de

hoop en den wensch voelen ontkiemen dat een verdedigingsbond moge gesloten worden tusschen beide koninkrijken.

De gedachte aan de verwezenlijking van zulken bond doet ons voorzeker het harte kloppen van moed en vertrouwen in de toekomst, die hij ons voorbereiden zou. Maar de hinderpalen die er uit den weg te ruimen zijn, zijn wel van aard om ons eenigszins af te schrikken. Ten eerste zou de bond niet enkel gesticht worden tusschen Nederlandsch-sprekenden, ook de Fransch-sprekende Belgen zouden er moeten in opgenomen worden: zoodat nevens den bond tusschen twee verschillende landen, nog de bond tusschen twee stammen zou moeten tot stand gebracht worden. Ten tweede zou België eene geheel nieuwe gedragslijn tegenover zijne Nederlandsch-sprekende bevolking moeten aannemen, die regelrecht in strijd zou zijn met zijne tegenwoordige verfranschende staatkunde. En eindelijk zou alle oneenigheid, alle wantrouwen, dat ijverzucht en misverstand zou kunnen baren, tusschen beide bondgenooten uit den weg moeten geruimd worden. De zaak is niet licht, maar zij is verheven. De hinderpalen uit den weg ruimen is een werk van rechtvaardigheid en beschaving, van vaderlandsliefde en wijze staatkunde.

En wie is beter berekend voor dit werk, wie is natuurlijker aangeduid om het Nederlandsch in zijne rechten te doen herstellen, om er een band tusschen één volk en twee landen van te maken, om eenheid van zin en strekking, om duurzame broederliefde te doen ontstaan, dan de Congressen?

Maar men begrijpt het gemakkelijk, opdat het Congres ook nog dit gedeelte zijner taak ter harte neme, opdat het werke tot de stoffelijke versterking van het vaderland en het aanknoopen van den staatkundigen bond tusschen beide Koninkrijken, moet het zijnen werkkring uitbreiden.

Men moge aarzelen zich op dit nieuwe terrein te begeven, maar natuurlijk toch zal men er toe komen, wanneer men wel overtuigd is, dat de ondergang van het stoffelijke vaderland ook dien van het zedelijke zou ten gevolge hebben, wanneer men inziet dat die stoffelijke ondergang best kan

voorkomen worden door eenen bond tusschen de bedreigde landen, en dat het Congres de geschikste plaats is om dien bond voor te bereiden.

Wij hebben reeds gezien hoe de Congressen er natuurlijk toe kwamen invloed op de regeeringenzoeken uit te oefenen, wij zijn overtuigd dat zonder internationale verdragen hunne werkzaamheden niet kunnen bekroond worden en tijdens het laatste Congres, toen voor de eerste maal eene afdeeling van Geschiedenis ingericht werd, kon men gemakkelijk bemerken, dat zulke nieuwe invoering onvermijdelijk leiden moest tot het bespreken van staatkundige zaken.

Wij vragen dus eenvoudig, dat het Congres door alle middelen trachte zijne werking en invloed op de regeeringen te versterken en dat in de geschiedkundige afdeeling zooveel mogelijk de middelen besproken worden die langs diplomatischen weg zouden kunnen leiden tot het tot stand komen van den gewenschten bond.

Of men het overigens wille of niet, men zal dien weg inslaan. Reeds zien wij dat in tijd- en vlugschriften de zaak ernstig besproken wordt. (1)

Reeds hoorde men herhaalde malen in de Congressen betreuren, dat het zedelijk vaderland niet door stoffelijkere banden dan de taal vereenigd werd, en telkens als de gedachte uitgesproken werd, dat, niettegenstaande het voortduren der staatkundige scheiding, de broederlanden toch op elkander moesten kunnen rekenen, bewees de geestdrift waarmede deze ontboezemingen ontvangen werden genoegzaam, dat de congresleden al het gewicht van zulke woorden begrepen en genegen waren zich met moed en iever aan het werk te stellen om ze te verwezentlijken.

Het doel ligt ver, de taak is zwaar en niet berekend voor zuiver letterkundige arbeiders. Daarom moeten ook de

(1) Zie het dezer dagen verschenen vlugschrift: *la Confédération des Pays-bas unis*, en het artikelvan den heer Jottrand: *de la solidarité des Pays-bas*, verschenen in *le Conservateur*.

staatsmannen van beide landen, die belang in de zaak stellen, uitgenoodigd worden zich bij ons te voegen om gezamenlijk over de algemeene belangen te beraadslagen.

Die theoretische beschouwingen op het Congres geuit, zullen voor uitwerksel hebben de Congresleden, de burgers en de regeeringen voor te lichten en aan te winnen; de gedachten tot rijpheid te doen gedijen en zoo den weg tot meer officieele toenadering voor te bereiden.

Men sla alleenlijk de hand aan het werk, men stelle zich het hooge nut, de verhevene wettelijkheid van het doel voor oogen en met moed en aanhouding zal men winnen. De staatslieden van beidelanden, die ons helpen willen, zullen eenen onberekenbaren dienst aan hun vaderland bewezen hebben; de ijveraars voor de moedertaal zullen den kortsten, wellicht den eenigsten weg ingeslagen zijn, die ons tot het doel van ons allen kan brengen: de eenheid in het nationaal bestaan en tot het doel van ons Zuid-Nederlanders in het bijzonder: de rechtherstelling onzer moedertaal.

Eene afdeeling van het Congres zij dus voorbehouden aan al wat betreft de geschiedenis en de diplomatieke betrekkingen der beide landen; de twee andere kunnen zeer gevoeglijk blijven wat zij reeds verleden keer waren: eene afdeeling voor taal, letterkunde en onderwijs en eene laatste waarvan de bemoeiing tweevoudig zijn zou, en die zich bezig zou houden 1^{o} met tooneel en zang, 2^{o} met boekhandel en de vragen hiermede in betrekking, zooals zegelrecht enz.

Het ware wenschelijk dat de bijzonderste vragen welke van huidig nut zijn door de inrichtende Commissie in het programma werden opgegeven en dat de aandacht der sprekers hierop gevestigd wierde; het ware wenschelijk nog dat vooral discussiën uitgelokt werden, waarop eenieder zich zou kunnen voorbereiden; dat de betrekkingen tusschen de afdeelingen en de algemeene vergadering stevig ingericht werden en dat de bureelen belast met de leiding der debatten sterk de hand hielden aan het uitvoeren van het programma en het afhandelen der hangende vragen.

Doch van weinig beteekenis is nog de inrichting der werk-

zaamheden, zoo de werkers zelven niet in grooten getalle en bezield met eenen goeden geest optreden. Wil men dat de Congressen waardig zijn van hun doel, men aanzie ze als de plaats waar de levensvraag der beide volkeren op het spel staat en waar eenieder geroepen is om zich met de oplossing dier vraag bezig te houden. Men trachte doelmatig te werken en niet eenenoogenblik uit hetoog te verliezen wat men wil en hoe men verkrijgen kan wat men verlangt. Niemand blijve achter die komen kan, opdat de Congressen echte landdagen worden, waar de beide volkeren elkander ontmoeten om hunne gemeenschappelijke belangen te bespreken, om de verbroedering tusschen de burgers tot stand te brengen en deze te doen leiden tot de verbroedering tusschen de regeeringen.

Eene gedachte, een wensch dringt zich nog aan mij op en ik wil hem uiten vooraleer dit artikel te eindigen. Het is dat er een Nederlandsch tijdschrift tot stand kome als tolk dienende onzer internationale belangen en hoofdzakelijk voor doel hebbende de zaak van de Congres te behertigen.

Dit zou de geschiktste wijze zijn om de werkzaamheden der jaarlijksche vergaderingen voor te bereiden, om de aandacht van eenieder op de hoofdvragen gevestigd te houden en om de uitslagen bekend te maken, welke men reeds verkregen heeft.

Zoo ware het bijvoorbeeld uiterst wenschelijk dat de verschillige verslagen die moeten ingediend worden op het X^{e} Congres, reeds eenigen tijd te voren mochten bekend gemaakt worden, opdat ieder ze rijpelijk zou kunnen overwegen en zou kunnen bestrijden of verdedigen met volle kennis van zaken; het zou nog de geschiktste wijze zijn om zulke quaestiën te behandelen, die te zeer buiten de huidige bevoegdheid der Congressen vallen maar die niettemin van aard zijn om de betrekkingen tusschen Noord en Zuid te bevorderen.

Het schijnt ons toe dat zulk een tijdschrift, waarvan de lezers zeer natuurlijk aan te werven zijn tusschen de honderde en honderde Congresleden, waarvan de schrijvers

even natuurlijk te vinden zijn tusschen diegene, welke als sprekers daar vergaderen, de stevigste en eenvoudigste band zou zijn om die samenwerking van Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkundigen en staatkundige schrijvers te verkrijgen, die tot hiertoe nog in geen enkel blad of tijdschrift aangetroffen werd.

Het tijdschrift zou geen dienstplichtig maar een dienstvaardig orgaan der Congressen zijn, het zou door bestendige medewerking van enkele schrijvers tot stand gebracht en door de medewerking van allen, die belang stellen in de zaak van verbroedering tusschen Noord en Zuid, staande gehouden worden.

Dat er zich slechts een uitgever voordoe en ik geloof, dat noch schrijvers noch lezers aan zijne belangrijke en nuttige uitgave zouden ontbreken.

De vraag is te klaar om niet door eenieder begrepen te worden en het nut der oplossing te groot opdat niet eenieder mede werke om die oplossing voor te bereiden.

En zoo ieder onzer staat-en letterkundigen de ernstigheid en de verhevenheid van het doel der Congressen voor oogen hield en ter bereiking van dit doel wilde medewerken, dan voorzeker zou er voor ons grootere vaderland, voor het vereenigde Nederland eene toekomst dagen, die glansrijker zijn zou dan die welke wij ooit in vroegere tijden mochten verhopen.

Dan zou verholpen worden wat Alva 's beulenwerk en Parma 's wapens voor onheil stichtten en wat de burgeroorlog van 1830 ons aan verzwakking van krachten gekost heeft.

Dan zou de eenigste stevige bond tusschen de vereenigde staten van Noord en Zuid mogelijk worden: de vereeniging gevestigd op onderlinge hoogschatting en gelijkheid en gesterkt door wederzijdsch stoffelijk en zedelijk belang.

Dan zouden onze landen getrouw aan hunne eigene staatkunde van het verleden, die de algemeene staatkunde van de toekomst worden moet, eene waarborg van vrijheid in

hun afzonderlijk bestaan vinden en eene waarborg van macht in hun bondgenootschap.

Dan eindelijk en dan alleen zal de Vlaamsche beweging haar laatste woord gezegd hebben en zal onze moedertaal en beschaving kunnen gered worden, wanneer wij ze niet langer onder vreemden verleeren moeten maar aan denzelfden vaderlijken haard gezeten met onze broeders in onze taal over ons verleden, onze belangen en onze toekomst zullen mogen spreken: wanneer de bloedverwanten ook weder huisgenooten zullen geworden zijn.